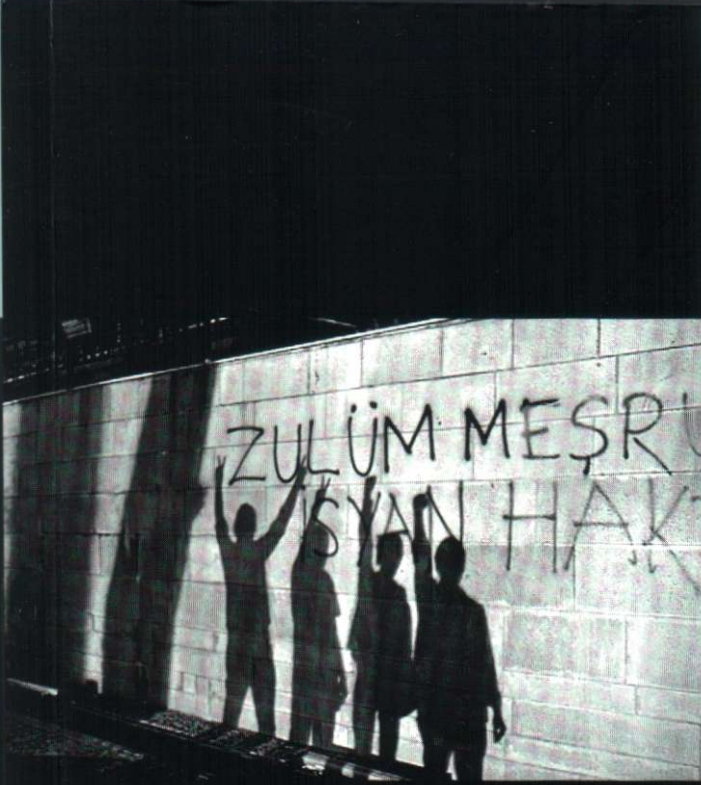

2015 133

Toplum ve Bilim

ADALET, EYLEM, SİYASET

Adalet, pratik akıl, eylem: Bir Antigone okuması

Serdar Tekin

Sol popülizmin 1970'ler evreninden bir kesit

Özgür Burçak Gürsoy

Türkiye'de taşeron çalışma

Alpkan Birelma

Gezi'nin sınırları

Demet Ş. Dinler

Gezi eylemlerinin toplumsal dinamikleri

Erdem Yörük - Murat Yüksel

Geç Osmanlı-Cumhuriyet tarihine alternatif bir yaklaşım

F. Adaman - A. A. Gürbüz -
K. Karaman

AKP'nin 30 Mart seçimlerindeki cemaat söylemi

İ. Parlak - A. Öztürk

Adnan Hoca ve toplumsal cinsiyet temsilleri

H. Bahaüv. Türk

Türkiye televizyonunda izleyici beğenilerinin analizi

Özgür Arın

Sürgün üniversite: Taşrada üniversite sıkıntısı

Mesut Yücebaş

Post-İslamcılık: Siyasal İslam'ın değişen yüzleri

Taygan Sinan Baykan

Anti-komünist strateji dolayısıyla AKP'nin 30 Mart seçimlerindeki cemaat söylemi

Ismet Parlak* - Armağan Öztürk**

Özet: Bu makalede AKP liderliğinin yakın dönem cemaat algısı tartışmaya açılır. 30 Mart 2014 yerel seçimleri özelinde AKP lideri Erdoğan'ın miting konuşmaları üzerinden söylemsel bir okuma yapan çalışmada ileri sürülen ana argümana göre, cemaate yönelik ötekileştirici (ötek) anti-komünist propaganda tekniklerini hatırlatır niteliktedir. Cemaati ahlaken ve siyaseten mahkûm eden bu söylem, cemaate destek veren kişileri vatan haini ve ahıksız olmakla itham eder. İktidar nazarında cemaat, ulusal bütünlüğü bozan bir iç düşmandır. AKP'nin yerel seçimler sürecinde takip ettiği bu strateji, aynı zamanda bir tür korku siyaseti de üretmiştir.

Anahtar sözcükler: AKP, 17-25 Aralık Soruşturmaları, anti-komünizm, cemaat, iç düşman.

Giriş

2010 sonrası politik konjonktür yoğun bir şekilde rejim tartışmalarına sahne oldu. Genel kamu Kemalist paradigmanın geri döndürülemez bir şekilde tasfiye edildiği ve iktidar sözcüleri tarafından sıklıkla vurgulandığı üzere bir *Yeni Türkiye* rejiminin inşa edildiği yönündeydi. Bu *Yeni Türkiye* reel politigi içerisinde kamusal hayatın İslamlaşması, devlet bürokrasisinin hemen **tümüyle** muhafazakar kadrolara tahsis edilmesi ile ordunun ve yargının politik gücünün kırılması, belli başlı yapısal unsurlara karşılık geliyordu. Tabii *Yeni Türkiye* de en az eskisi kadar kapitalist modernleşme ülküsüne bağlıydı. Ancak yine de hukuk politik ve kültür politik son birkaç yılda hızla farklılaşmıştı.

2013 Haziranı'ndan itibaren girilen süreç ise *Yeni Türkiye*'yi çevrenin merkezde taşınması ve politik etkinliğin demokratikleşmesi gibi kistaslar bakımın-

(*) Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Siyasal Bilimleri ve Kamu Yönetimi Bölümü

(**) Prof. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

dan olumlayan ve dönüşümü kaçınılmaz bir gelişme olarak ilan eden bakış açısını boşa çıkaracak kadar derindi. Önce Gezi olayı meydana geldi: Gezi, en yakın anlatımla *Yeni Türkiye* gerçeğine yönelik kitlesel bir protesto dalgasıydı (Dügan, 2013: 101). Ardından 17-25 Aralık soruşturmaları süreci başladı. Bahsi geçen süreçte bir siyasi parti (AKP) ile bir baskı ve çıkar grubu (Gülen cemaati) arasındaki tarihsel ittifak çözüldü. Bu makalede yakın döneme damgasını vuran ilgili çözümlüş süreci Türkiye sağının siyasi kültüründeki hakim bir kod üzerinden tartışmaya açılmıştır. Şöyle ki AKP liderliğinin paralel yapı söylemi 12 Eylül öncesi Türkiye sağının anti-komünist propaganda söylemini tekrar eden ve/veya yeniden üreten bir içeriğe sahiptir. Korkuyu bir iç düşmana yönelten ve toplumu bu iç düşman karşısında birlik ve dirlik içerisinde olmaya çağıran dil, muhalefeti ötekileştirmekte, marjinalize etmekte ve şeytanlaştırmaktadır. Çalışma, AKP ile cemaat arasındaki çözümlüş sürecini analiz etmek amacıyla, 30 Mart 2014'te gerçekleştirilen yerel seçimler sürecinde AKP lideri Erdoğan'ın seçim konuşmaları ile sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda Erdoğan'ın 19 Şubat'ta AKP'nin seçim beyannamesinin tanıtım toplantısında yaptığı konuşma ve 30 Mart akşamı gerçekleştirdiği balkon konuşması ile 66 il/ilçe miting konuşması,¹ tematik olarak analiz edilmiştir.

Çalışma içerisinde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere cemaati iç düşman haline getiren söylem bir dizi izlekte somut içeriğine kavuşuyordu: Cemaat masum insanları kandıran ve fitne yayan, bu anlamda kötülüğü gösteren bir düşman imgesi çerçevesinde betimlenen bir örgütlü (1). Ayrıca bu topluluğun lideri ve o lidere eşlik eden üst kadro ahlaken düşkün ve hatta dinen sapkın insanlardan oluşuyordu (2). Vatana ihanet eden ve ucu dışarıda bir yapıya karşılık geliyordu, cemaat (3). AKP liderliğinin ikinci İstiklal Savaşı olarak formüle ettiği ve makalede bir şeytanlaştırma deneyimi olarak tartışmaya açılan anti-cemaatçı söylemin nihai hedefi ise iktidar karşısındaki unsurları İslami kolektif hafızadaki birlik tutkusuna atılla mahkûm ederek, toplumun dışına atmakla ilgiliydi.

Yeni bir kutuplaşma çağına geçiş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte başlayan süreçte her ne kadar Soğuk Savaş dönemi nihayetlenmiş olsa da bu döneme ait mücadele stratejilerinin ve siyaset yapma üslubunun bütünüyle ortadan kalktığı söylemek çok gerçekçi olmaz. Diğer bir deyişle, tarihin de ideolojilerin de sonu gelmediği gibi Soğuk Savaş döneminin ürettiği anti-komünist mücadele stratejisinin son derece güçlü bir etki bıraktığı Türkiye gibi ülkelerde ideolojik bölünmüşlük de tasfiye

1 66 mitingin 10 tanesi İstanbul ve Ankara'ya bağlı ilçeler olup diğer 56'sı il düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Seçim beyannamesi tanıtım toplantısı ve balkon konuşması da dahil olmak üzere Erdoğan'ın bütün konuşmalarına, tam metin erişim imkanı sunan akparti.org.tr adresinden ulaşılmıştır.

edilebilmiş değildir. Aslında yaşanan, tasfiye sürecinden ziyade toplumsal ve siyasal düzende ki bölünmüşlüğü'nün saiklerinin farklılaşmasıdır. Bu anlamda ideolojik kutuplaşmanın, ağırlıklı olarak kültürel zeminde temellenen yeni bir bölünme ve kutuplaşmaya evrildiği; böylece siyasal ve toplumsal iktidar arasında ki çatışmaların daha da derinleştiği, *biz-öteki* ayrımının ise daha katı kategoriler üzerinden nefret ve korku siyasetine (Yanıkaya, 2009: 25) dönüşmeye başladığı; *biz-öteki* karşıtlığının üretim sürecinde din, etnik köken, cinsiyet vb. kültürel farklılıkların daha bir belirginlik kazandığı belirtilmelidir. Kültürel temelde üretilen ve doğrudan doğruya düzeni/sistemi tehdit eden bir unsur olarak anlamlandırılan *ötekinin*, iktidar gücünü elinde tutan egemenler ve onların söylemleri nazarımda olumsuzlanarak marjinal kılınması ve hatta günah keçisi ya da şeytan ilan edilmesi bir o kadar kolaylaşmaktadır. Böylesi hallerde *öteki*; "biz olmayan her şey" olarak sunulduğundan "biz'de var olan tüm gizil korkuların öznesi"ne (Yanıkaya, 2009: 27) ya da egemene/*bize* ait tüm sorunların üzerine yükleneceği aktöre dönüşmektedir.

Farklılığı nedeniyle *ötekinin* günah keçisi kılınması ya da şeytansılaştırılması aslında yeni bir şey değildir. Eski Ahit'ten itibaren bütün tek tanrılı dinlerde ve farklı kültürlerde *ötekinin* şeytansılaştırılma örneklerine sayısız şekilde rastlamak mümkündür. Çünkü toplumsal ve siyasal düzende herhangi bir farklılıktan ötürü şeytansılaştırılan *ötekiler*, toplumun çoğunluğunu oluşturan kitlenin kendi içinde tutarlılık, dayanışma, itaat, sadakat, birliktelik vb. duygular etrafında kenetlenmesini sağlayacaktır. Özellikle *öteki* olana yönlendirilen nefret duyguları, grup üyeleri açısından hayati derecede önemli bir birleştirici unsurdur. Ortak nefret duygularını üzerine çekmiş olan *öteki*, gerçek anlamda bir tehdit unsuru olmasa bile, egemen grubun böylesi bir tehdit algısı üretmesi, onu sistemin meşru aktörü olmaktan dışlamaya yetecektir (Çoban, 2009: 47). *Öteki*, tehdit kaynağı olarak algılandığında, zaman içerisinde belli stereotipler yaratılacak ve bunlar da dil ve kültür dolayısıyla içselleştirilerek vaziyet alışlara dönüşecektir. Zira iktidarlar her daim kendi hegemonik konumlarını sürekli kalmak adına *ötekilere* ve hatta düşmanlara ihtiyaçlar duyarlar. Bu maksatla *öteki*leştirdikleri kimlikler/gruplar üzerinden, ayrımcılığın gündelik yaşam pratiklerine dahil olmasına sebebiyet verirler. Politik aktörlerin söylem tarzı, medyanın dili, inanca dair günlük yorumlar, sağduyu kodlamaları, atasözü ve deyimler vb. aracılığıyla *öte kine/düşmana* dair olumsuz vaziyet alışlar, toplumun "normal"lerine ya da Yanıkaya'nın (2009: 23) tabiriyle "sosyal mesafe normları"na dönüşür. Bu sayede iktidar, "toplumsal benliği sürekli tehdit ve korku içinde" tutabilme ve toplumu "çocuklaştırma" olanağı yaratmış olur. Toplumu çocuklaştıran korku, zamanla siyaseti üreten aktörler açısından kaçınılmaz hale gelecektir. Çünkü onlar için "tehlikesiz bir varoluş tatsız ve tekdüze" olacak, "barışçıl bir hayattan hiçbir tat almayaacaklardır" (Canetti, 2006: 233). Bu anlamda korkunun hizatıhi kendisi, bir iktidar üretmektedir. Çünkü korkulacak birileri ol-

madır ki egemenin iktidarı süreklilik kazansın ve pekişsin (Aktay, 2011: 10, 13). O halde korku, insanları kategorize eden, ötekileştirip düşman haline getiren politik bir duygu halidir (Aktay, 2011: 91). Korku temelli işleyen siyaset ise toplumda ortaya çıkması muhtemel her türlü bozulma veya sorunu, tehdit kaynağı olarak kurgulanan *öteki* ile ilişkilendirecektir. Bu bağlamda behrülunelidir ki *öteki*den kaynaklandığına inanılan tehditlerin büyükçe bir kısmı aslında kurgusaldır (Çoban, 2009: 48).

Dünyanın iki kutba ayrılmasıyla birlikte hem dünya hem de Türkiye açısından nefret, tehdit ve korku ürettiğine inanılan en büyük düşman (Sovyet Rusya göstereni üzerinden) komünizm olarak kurgulanmıştı. Fakat komünizm, Türkiye'nin ideolojilerle tanışmaya başladığı 1960'lı yılların ortalarından itibaren daha somut ve görünür bir tehdit olarak algılanmıştır. Toplumun birlik, bütünlük ve düzenine kast eden bir tehdit olarak komünizmin ürettiği korku halini sembolize etmesi açısından Bayar'ın "bu iş komünizmi gelecek" sözü, oldukça anlamlıdır. Çünkü komünizm/komünist, yaşanan bütün olumsuzlukların temel sebebi olarak kodlanmıştır. Devletin yıkılması, toplumun parçalanması ve ülkenin Sovyet Rusya'ya bağımlı hale getirilmesine dair komplocu düşünceler, ahlaki değerlerden cinsel tercihlere, manevi eksikliklerden dinsel inanca, servet düşmanlığından aile bağlarına kadar türlü argümanlar üzerinden ve üstelik birçoğu resmî kurumlar eliyle üretilmiş ve halk katında karşılık bulmuştur. 1980'li yıllar sonrasında ise korku hali bölücülük, irtica, ekonomik ve politik krizler temelinde üretilmeye devam edegelmiştir. Ancak yaşanan bütün krizlerin ardında, Türk sağ geleneğinin ürettiği komplo teorileri ve dış mihrak retorigi eksik olmamıştır.

Türkiye'nin 30 Mart 2014 yerel seçimlerine hazırlandığı süreçte önemli bir farklılık yaşanmıştır. Çünkü öncekilerden farklı olarak korkuyu üreten de korkunun kaynağı olarak kurgulanan da aynı politik, dinsel ve kültürel gelenekten beslenmektedir. Korkunun nesnesi ve tehdit kaynağı, -AKP özelinde düşünüldüğünde- içimizde(n biri) olan, hemhal olduğumuz, bizden biri olarak bildiğimiz, inanç itibarıyla *biz* mazlumlar'la aynı kökten beslenen aktördür: *cemaat* ya da *paralel yapı*. Düşmanlaştırılan *ötekinin* kendi içimizden biri üzerinden inşası, aslında Goffman'ın (2014: 162) "kişinin sahip olmasına müsaade edilen karakter, kendi gibi olanlarla sürdürmesi gereken ilişkiden devşirilir; kişi kendi grubuna yöneldiğinde sadık ve otantiktir, grubundan uzaklaştığında ise korkak ve aptaldır" ifadelerine denk düşer. Diğer bir deyişle: "bişeyin kendine biçtiği veya bizim ona atfettiğimiz doğası, bağlılıklarının doğası tarafından şekillenir". AKP iktidarına olan bağlılığı sona erdiği andan itibaren cemaat, Türk sağını karakterize eden komünistin üstlendiği tehdit üreten düşman işlevini üstlenmiştir. Erdoğan ve AKP'nin söylemlerine bakıldığında o tehdit, basitçe iktidar partisine ya da kişilere yönelik de değildir aslında. Büyük Türkiye'nin AKP ile birliğe yâhselşini, çekemeyen bütün muhalif ve düşman unsurların perde ge-

risinde yer aldığı, daha büyük bir oyun söz konusudur (Seçim Beyannamesi Tanıtım Konuşması ile Yozgat, Burdur, Uşak, Kırklareli mitingleri, 2014). Böylesi bir korku stratejisi ile müteyakkaz kıranan seçmen, itaate; Erdoğan'ın söylemlerini sorgulamaksızın içselleştirmeye; gündemdeki 17-25 Aralık operasyonlarının yarattığı yolsuzluk-rüşvet iddialarına basitçe bir *komplo* gözüyle bakmaya ve üstelik dikkatlerin iktidar kanadından gelen karşı-operasyonlara değil de operasyon sürecini başlatan emniyet ve yargıdaki aktörlerin gerisindeki cemaat/paralel örgüt yapılanmasına kaymasına; üstelik de bunlara karşı büyük bir kin ve hıncı duygusu geliştirilmesine hazır hale getirilmiştir. Bu çerçevede korku hali, bir yandan her şeyin korku üreten komplo teorileri bağlamında kavranmasını, öte yandan ise korku dili ve söylemiyle düşünmeyi zorunlu kılar olmuştur. Özellikle komplo teorileri, düşmanlaştırılan cemaatin ne kadar büyük bir tehdit ürettiği algısı üzerine odaklanmıştır. Bu sayede seçim kampanyası süresince sıkça zikredilen (İstiklal) savaşı(1) retoriği bir anlama kavuşturulmuştur. Zira düşman ve onun ürettiği hasarın büyüklüğü abartılmaz ise ne savaş çağrılarının ne de elde edilen zaferin bir anlamı olacaktır.

Gezi direnişinin ardından gelen 17-25 Aralık soruşturmaları, 30 Mart seçimleri öncesinde AKP iktidarının tüm muhalefeti düşmanlaştırma stratejisi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu nedenle Gezi ve 17-25 Aralık süreçleri Erdoğan tarafından birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Ona göre 17-25 Aralık soruşturmaları, "millet iradesinden rahatsız olan" (Kütahya mitingi, 2014) "faiz lobisinin işi" ve açıkça bir darbe girişimi olan Gezi'nin devamıdır (Sivas, Yozgat, Denizli, Kırklareli mitingleri, 2014). Gülen cemaati başta olmak üzere yolsuzluk-rüşvet iddialarını ciddiye alan hemen herkesin "en ağır sıfatlarla düşmanlaştırılarak AKP'li seçmen kitlesini millet *asabiyyesi* ile tavır almaya ve bunu bir İstiklal Savaşı vericesine yapmaya dayalı" (Laçiner, 2014a: 7) seçim kampanyası düşmanı, "millet iradesine kastetmek isteyen" son derece "büyük ve korkunç bir koalisyon" olarak sunmuştur. Böylesi "tehlikeli kötülük ittifakı" (Türk, 2014: 10-11), büyüyen ve güçlenen Türkiye'nin geleceğini yeniden ipotek altına almak için Erdoğan ve AKP iktidarına saldırmıştır. Ancak bu büyük düşman ittifakında asıl inşa edici güç, cemaat ya da paralel yapıdır. Cemaat özelinde ise iktidarın "kendinden görmediği herkes" (Türk, 2014: 11) düşman ilan edilmiştir. Bu bağlamda söz konusu olan basitçe bir yerel seçim değil, bir tür İstiklal Savaşı'dır. İlk mitingin Sivas'ta yapılması da bahsi geçen savaş imgesini güçlendiren bir husus olarak kayda geçirilebilir. Yerel seçimlerle adeta ölüm kalım savaşı temelinde algılanması, beklenebileceği üzere miting konuşmalarında "Türkiye düşmanları", "ecdat düşmanları", "onların meseleleri", "kuklaları", "ihanet/hainlik", "komplo", "şantaj" türü ifadelerin de sıklıkla kullanımına yol açmıştır. Bu anlamda Erdoğan, sadece bir başbakan ve parti lideri değil, halkın/milletini bu *ihanet* eylemlerinden korumaya çalışan bir *komutan* dönüşmüş durumdadır.

Halkı ya da toplumu uyarmak ve ona öncülük etmek, onu irşat edecek bir sorumluluk ile kendini lider pozisyonunda görmek, ashnda Erdoğan'ın içinden geldiği Türk sağ geleneğinin komünizme karşı geliştirdiği önemli stratejilerden biridir. Zira 1980 öncesinde sağ gelenek ve resmî kurumlar, komünizm tehlikesine karşı *gaflet içinde olanları* uyarmak ve uyandırmak adına yoğun bir propaganda ve yayın süreci işletmiştir. Örneğin Tevetoglu (1967: 13) kitabının henüz girişinde amacını "Türkiye'de 50 yıllık kızıl faaliyetlerin kısa bir tarihçesini vermek; içyüzünü ve tehlikesini açıklamak... (b)öylece gaflet içinde bulunanları uyarmak ve komünistlerden ayrılmaya, uzaklaşmaya davet etmek ve bilhassa aldatılan gençlerimize yardımcı olmak" biçiminde tarif eder. Genelkurmay'ın (1973: 5) *Komünistler İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar?* adlı broşüründeki "bu elem verici manzara karşısında bütün işçilerimizi uyarmak, onların bilmeyerek 'vatan hainliği' suçunu işlemelerine mani olmak amacıyla, yüzlerce mahkeme dosyası tetkik edilmek suretiyle derlenen hususlar bu broşürde özetlenmiştir" ifadeleri, bir başka örnektir. Benzer biçimde Erdoğan da paralel yapıya inanan *gafillere* dikkat çekmek ve toplumu aydınlatmak üzere adeta öncü lider rolündedir. Böylesi bir kavrayış, "büyük bir düşman tehlikesi/tehdidi karşısında yapılacak daha önemli meseleler olduğu" kurgusundan hareketle, yolsuzluk-rüşvet iddialarını ciddiye alınmayacak türden basit sorunlar olarak anlamlandırmıştır. Hatta "yapılmışsa ne olmuş" türü "kibir, küstahlık ve saldırganlık haline" dönüşen bir tavırla "sahici, içten bir ölkeyi yansıtmayan, onuru zedelenmişlere has olmaktan çok uzak, sözel düzeyden çok ileri gitmeyen bu adeta şişme saldırganlık" (Laçiner, 2014b: 5) hali de düşmanlaştırma stratejisine eşlik etmiştir.

Cemaat merkezli olmak üzere tüm muhalif unsurları, anti-komünist strateji üzerinden düşmanlaştırma gayretinde önemli bir diğer kavram ise *damga* (lama) dir. İtibarsızlaştırıcı etkisi çerçevesinde damga, iliştilendiği kişiyi adeta insanlıktan çıkarır (Goffman, 2014: 31-33). Bu nedenle çoğu zaman "bir kusuru temel alarak, geniş bir kusur yelpazesini yakıştırma" (Goffman, 2014: 34) eğilimi ve bu doğrultuda türlü sıfatlar yükleme tavrı ağır basar. Erdoğan'ın 28 Şubat sürecinde başörtüsüne fâruat diyen Gülen'i darbeye işbirliği yapan bir *hain*, 2009 yerel seçimlerinde oy kullanamayan Kılıçdaroğlu'nu *beceriksiz*, 2002'de erken seçim kararı alıp hükümeti burakan Bahçeli'yi ise *iktidarsız* biri olarak tanımlaması tam da Goffman'ı örneklemiştir (Yozgat, Kütahya, Denizli ve Muğla mitingleri, 2014). Böylesi itibarsızlaştırıcı damgalar, ötekine dair sorumluluk duymaksızın siyaset yapma tavrını meşrulaştırıcı bir temel sunar. Örneğin solcu olmak ya da farklı bir dinî inanışın/cemaatin içinden gelmek, damgalanmanın en önemli ölçütüdür (Balıkesir mitingi, 2014). Bu anlamda damgalama, daha çok *utanç* verici bir eylemde bulunma/tercihi olan/düşünce taşıyan vb. o yapıdan ayırt etmek ve aşağılamak adına kullanılmaktadır. Bu tavır, damgalanmanın değersizleştirmeyi, basitleştirmeyi, küçümsemeyi, tiksindirilmesi gereken bir aktöre dönüştürmeyi hedeflediği gibi aynı zamanda, damgalananın biglik kimi-

liği dışına iterek dışlayacağı için kimliğin inşasını kolaylaştıracak ve birisiyle beraber edebilme ya da manipüle edebilme olanakları yaratacaktır. Çünkü damgalamada "farklılığı anlamak için farklı olana değil" onu farklılığa hapseden "olağan olana" (Goffman, 2014: 180) bakmak gerekir. Canetti (2006: 212) bu durumu "özünü emmek" olarak nitelendirir. Bu anlamda cemaat, toplum katında "iktidardan yoksun kalana kadar" aşağılanmıştır. Çünkü iktidar "onlara ne kadar kötü davranırsa, onları o kadar" küçümsemiş olacak ve "artık işe yaramaz hale geldiklerinden tıpkı kendi dışkusundan kurtulur gibi, yalnızca evinin havasını kitlememelerine dikkat ederek" ondan kurtulacaktır.² Öyle ki yargı ve emniyetin cemaat kökenli üyelerine karşı izlenen politika ve bu politikanın *dış mihraklar* retorikleriyle bütünleştirilmesi, cemaate karşı nefret dili geliştirmeye ve özü emmeye yönelik tercih gibi durmaktadır.

Öznelere kimlikleri üzerinden değer ve damga takdir edildiğinde, sadece damgalanan aktör değil, damgalanan kimliğin bizzatli kendisi toplumsal temelde bütünüyle lekelenmiş olarak algılanacak ve o kimlik ile olumsal ilişki içinde olan tüm aktörler de lekelenmiş addedilecektir. Örneğin yolsuzluk-rüşvet iddiaları karşısında eleştirel bir tutum geliştiren ve cemaat ile arasına mesafe koymayan MHP ve CHP'de damgalanan cemaat ile birlikte aynı düşman kategorisine hapsedilmiştir. İslamcı-muhafazakâr seçmenin nazarında damgalı bir kimliğe sahip olan CHP'ye seçim sürecinde destek verdiği gerekçesiyle cemaat'de CHP'nin damgasını paylaşmak zorunda kalmıştır. CHP'nin özellikle tek-partili yıllarda dine/geleneğe karşı geliştirdiği politikalar ile Said-i Nursi'nin/Menderes'in yaşadığı *ezizyetler* ön plana çıkarılmış, bu anlamda CHP'ye yaklaşan Gülen cemaatinin Said-i Nursi/Menderes özelinde Türk-İslam mirasına ihanet ettiği iddia edilmiştir (Alyon ve Isparta mitingleri, 2014). Damgalama stratejisinindeki bu ayrıntı, aynı zamanda Erdoğan'ın bütün muhalif unsurları tek bir başlık altında eritebilmesini de kolaylaştırıcı bir etkidir.

Yeni Türkiye perspektifinde McCarthyizmin dirilişi

Senatör McCarthy 20 Şubat 1950'de yaptığı konuşmada şöyle der: "...ne yazık ki, trajik bir biçimde, durumun nezaketinin gerektirdiği beceriyi gösteremedik, kötü bir başarısızlığa uğradık. Bugün güçsüz bir konumdayız. Neden? Yegâne düşmanımız sahillerimize çıkarma yaptığı için mi? Hayır? Ulusumuzun hoşgörüsüyle karşıladığı bazılarının ihaneti yüzünden. Bu ülkeyi haraç mezar satanlar, yoksullar ya da etnik azınlıklar değil, daha çok dünyanın bu en zengin ülkesinin kendilerine sunduklarından yararlananlar, yani en güzel evlerde oturan, en iyi eğitimi almış olan ve yönetimde en iyi yerlerde bulunanlardır... Dışişleri Bakanlığını ya da bakanlıklarımız arasında en önemli olanın, tümüyle komünist-

2. ABD'deki anti-komünist histerinin devlet politikası haline gelmesinde damgalama stratejisinin oldukça etkili biçimde kullanıldığı hatırlanmalıdır.

ler tarafından sarılmış olduğunu söylüyorum... belgeleri elimde..." (Kuşay'dan aktaran Dikeç, 2009: 169). Bu kısa ahıttan da görüldüğü üzere, Sovyet göstereni üzerinden üretilen komünist tehdidi ve onun resmi kurumlara uzanmış uzantıları, Amerikan toplumunda yaygın bir korku hali yaratmak, konformizmi güçlendirmek, sosyal otoriteye saygıyı ve milliyetçi popülist dili güçlendirmek adına etkili bir damgaya ve korku siyasetine yol açmıştı. Cadı avı ya da McCarthyizm olarak da bilinen ABD'deki anti-komünist stratejinin mimarı ABD'li senatör Joseph McCarthy sayesinde hızla yaygınlaşan *kızıl panih*, toplumu komünizm merkezli bir korku ve şüphe haline sürüklemişti (Dağ, 2005: 206; Oran, 2002: 484). 1950'li yıllar sonrasında düşman çok kere farklılaşmış ve özellikle 11 Eylül saldırıları düşmanı, radikal biçimde dönüştürmüş olsa da McCarthyist politikaların özündeki zihniyet baki kalmıştır. Zira Amerikan hegemonyası kendini yeniden üretebilmek ve bu üretimin gerekli kıldığı politikaları meşrulaştırabilme adına her dönem yeni bir düşman yaratmak zorundadır.

AKP'nin 30 Mart öncesinde izlediği stratejinin de bir tür korku siyaseti yürütmek ve bunu McCarthyist temelde inşa etmek olduğu söylenebilir.³ Diğer bir deyişle, yerel seçimler öncesinde Türk sağ geleneğinin McCarthyizmden önemli ölçüde beslenen anti-komünist tavrının, AKP'nin cemaati düşmanlaştırması ve onun en büyük tehdit kaynağı olarak kurgulamasıyla bir kez daha gündeme geldiği söylenebilir. 1980 öncesi dönemde komünizm tehdidi algısı, Türkiye'deki sağ geleneğin farklı kompartımanlarını bir arada tutan önemli bir unsurdur. Bilhassa halkı müteyakkız kılmak için *ortak düşman* olarak komünizm ve onu sembolize eden renk, mekân, figür, isim vb. pek çok şeye sıklıkla müracaat edilmiştir. Örneğin Genelkurmay'ın (1973: 3) *Komünistler İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar?* adlı broşüründe, kanserden daha tehlikeli olduğu söylenen komünizmin "sadece insanın değil, insandan insana bulaşarak bir milletin ölümüne" neden olduğu vaaz edilir. Ortak düşmana karşı uyarılar, hem toplumsal bünyenin dışındaki kalmasını ve onun kolaylıkla harekete geçirilebilecek bir kitleye dönüştürülmesini sağlamış hem de düşmanın toplumsal bünyeyi tersine döndürebileceği tehdit ve korkusu ön plana çıkarılarak önemli pek çok toplumsal ve politik meselenin gündem dışı bırakılması temin edilebilmiştir. Rüşvet ve yolsuzluk iddiaları karşısında Cemaat ve onun üzerinden de muhalefet partilerinin damgalanarak düşmanlaştırılması, bu düşman blogunun *Pennsylvania metaforu* de "büyük Türkiye'nin yükselişinden rahatsızlık duyan" dış mihrakların uzantısı olarak kodlanması, muhalefetin cemaat dolayısıyla kullanıldığı ve bütün bunların da "büyük bir oyunun parçası olduğu" iddiası, anti-komünist söylemün komünist/Moskova göstereni üzerinden tehdidi algısı üretmesine benzer biçimde çevreye sokulmuştur. Böylece hem 17-25 Aralık soruşturmalarının özüne dahil ortuşmaların önemsiz ve sıradan kılınarak devre dışı bırakılması hem de AKP albanında seçim öncesinde birlik ve bütünlüğü sağlamak mümkün olabilmiştir.

3. Bu noktada Erdoğan'ın "i adası: İsmet" ifadesi hatırlanmalıdır.

Tehdit algısının kitleye başarıyla aktarımında ise Laçiner'in (2014a: 6; 2014b: 3) sözünü ettiği *zasabiyet* kavramı ve partinin orta sınıf ile—sağ gelenekteki diğer partilerden farklı olarak—temsiliyet yerine özdeşlik ilişkisi kurması önemlidir.

Anti-komünizmi taklit eden anti-cemaatçilik hususunda bir diğer mesele kapsayıcılıktır. Şöyle ki komünizm/komünist göstereni, Türk sağ geleneğinin bütün aktör ve kurumlarını birbirine bağlayan bir düşmandır. Komünizm göstereninin yerini alan cemaat ise, bütün bir sağ geleneğin nazarında değil, sadece iktidar partisi AKP ve lideri Erdoğan nazarında tehdit üreten düşmandır. Mc-Carthyist bir tavırla cemaat kozunu başarıyla oynaması sayesinde AKP, yerel seçimleri basitçe bir seçim ya da demokrasi sınavı olarak değil: "bir hayat memet meselesi" ya da "yeni bir Türkiye'nin kurulmasının esigi" (Akbaş, 2014: 28) olarak anlaşılabilmiş ve bu nedenle bir istiklal mücadelesi verildiğine en azından kendi kitlelerini ikna edebilmiştir. Bir zamanlar ABD'nin, dünyayı özgür olan ve olmayan, baskıcı ve demokratik, kızıl ve beyaz türü ikiliklere hapsedişi ne idiyse, AKP'nin izlediği seçim stratejisi de benzer biçimde bütün bir toplumu biz ve öteki olmak üzere iki ana kategoriye ayırmıştır. Bu ikilik hali üzerinden bakıldığında AKP'nin seçimi kazanması "istikrarı, huzuru, ekonomiyi hedef alan darbenin bertaraf edilmesi ve yeni bir Türkiye için verilen savaşın kazanılması" anlamına geliyordu. O nedenle "var olan tehditlerin defalarca dile getirilmesi" zaruri idi. Bu zaruretin sonucu olarak cemaatin, Gezi direnişi gibi "28 Şubat benzeri" darbe girişimine (Akyonkarahisar mitingi, 2014) ve ülkenin demokrasi dışı yollardan dizayn edilmesine yeltenen (Sivas mitingi, 2014), muhalefet partileri de dahil olmak üzere tüm politik ve bürokratik aktörlere "şantaj yapan", bunun için "kasetlerle partileri esir alan" (Yozgat mitingi, 2014); yargı ve emniyete sızarak/devleti ele geçirerek insanların en mahrem konuşmalarına dinleyen (Kırklareli; Kütahya ve Burdur mitingleri, 2014), böylece ulusal güvenliği tehdit altına alan, milli kurumları çökertmeyi hedefleyen (Denizli mitingi, 2014), demokratik gelişmelerden rahatsızlık duyan (Uşak mitingi, 2014), "millete fitne sokmaya çalışan" ya da yalan söyleyip fesat çıkarmak suretiyle "kendü ülkesine ihanet eden" (Kırıkkale ve Malatya mitingleri, 2014), kısacası Türkiye düşmanı olan (Niğde mitingi, 2014) bir "çete" ya da "devlet içinde devlet" şeklinde örgütlenen *paralel yapı* olduğu hatırlatılmıştır. Erdoğan, bu tür tehdit ve tehlike uyarıları ile bu uyarıların yol açtığı müteyakkız olma halini hemen her mitinginde sıklıkla yinelemiştir. Mesaj açıktır: "yeni olan, ancak tehdit edenin yok edilmesinden sonra inşa edilebilecek" tir (Akbaş, 2014: 28). Söz konusu tehdit kaynağı aslında tek başına paralel yapı da değil, paralel yapı özeline bütün bir muhalefettir: Gülen, Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'nin, "üç (üç) kafadar" olarak betimlenişi ya da "Gezi ve paralel yapı hep aynı" ifadeleri veya "Cemaat, CHP ve MHP arasında kaset kardeşliği var" (Adıyaman mitingi, 2014) ifadesi bütün bir muhalefetin homojen ve türdeş kılınarak tekleştirilmesini örneklemektedir. Öte yandan paralel yapının *başbaşiler* olarak tanımlanması, *illegal bir*

örgüt şeklinde betimlenmesi ve hatta cemaat ile uluslararası güçler arasındaki ilişkiye atıfla ima edilen *ajanlık* suçlaması, paralel yapı üzerinden bütün muhalefeti terörize eden bir dilin yerleşmesine de yol açmıştır.

Anti-komünist mücadelede sağ gelenek, komüniste dair ciddi bir önyargı yaratmış ve bu önyargıyı temellendirmek adına zengin bir toplumsal/kültürel ürettiği devreye sokmuştur. Önyargılar, herhangi bir farklılıktan ötürü bireylerin grup aidiyetleri üzerinden değerlendirilmesini ve bu değerlendirmenin ağırlıklı olarak olumsuz dogmatik kanaatler üzerine inşa edilmesini gerektirir. O nedenle önyargılar sonucunda oluşan ayrımcılık ya da sosyal mesafe, bireysel değil ait olunan gruba dair özellikleri referans alır. Bu nedenle ayrımcılık ve dışlama pratikleri için kategorilerin üretilmesi kaçınılmazdır (Göregenli, 2013: 26). Söz konusu önyargılar, aynı zamanda kalıp yargıların üretim süreci için bir ön aşama niteliğindedir. Kalıp yargılar, önyargıdan farklı olarak bireye ya da gruba dair "bilgi boşluklarını dolduran, böylece karar vermeyi kolaylaştıran, önceden oluşturulmuş bir takım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihinde oluşturulan imgelerdir" (Göregenli, 2013: 29). Kalıp yargılar oluşturma süreci, özellikle de "iç grup sempatisizliğini ve dış grup ayrımcılığını belirgin biçimde artırır" ve bu sayede *btze* benzemeyen dış grup üyelerinin "inançları(nı)" tek tipleştirilir (Göregenli, 2013: 30). Erdoğan'ın, cemaati, anti-komünist bir dil ile tehdit üreten *düşman* olarak kodladığı ve cemaat ile arasına mesafe koymayan hatta yolsuzluk-rüşvet iddialarını ciddiye alan bütün bir muhalefeti *düşmanlaştırdığı* seçim yarışında toplumsal önyargı ve kalıp yargıları fazlasıyla kullandığı görülmektedir (Seçim Beyanamesi Tanıtım Konuşması, Yozgat, Kütahya, Uşak, Muğla mitingleri, 2014). Örneğin anti-komünist stratejide ayrımcılık ve *düşmanlık* üretmek adına son derece işlevsel olan *haşere* türü zararlı böcek ve hayvanlara benzetmek ya da salgın hastalıklar metaforunu yardıma koşmak, ötekini ihanet retoriği üzerinden anlamlandırmak, komplo teorisi dolayısıyla tehdit somut kılmaya ve rasyonalize etmeye çalışmak, rakiplerini değersiz/sıradan/hastis nesnelere dönüştürerek insandışılaştırmak, kaynağı dışarda aramak, yoksul zengin polemigi üzerinden popülizme meyiletmek, din referansını devreye sokarak muhalifleri dinsel değerlere uzak ya da *sapkın* olarak nitelenmek, *düşmanlaştırmış* muhalif unsurların takipçilerini/destekçilerini *gaflet* içerisinde resmetmek vb. pek çok ayrıntı cemaat başta olmak üzere tüm muhalefeti hedef almıştır. Bütün bu suçlayıcı pratikler, *düşman*, şeytani bir karakterle donatarak günaht keçisine dönüştürmeye yöneliktir. Bu sayede lider/egemen, kitleye sunduğu sınırsız vaat ve sözlerin yükünden kurtulmak adına yoğun bir suçlama stratejisine yönelme imkânına kavuşmaktadır. Böylesi bir ortamda, yaşanan sistem üzerine düşünme ya da reforma tabi tutmak için onu gözden geçirme isteği ta-bilememekte, başımıza gelen her türlü felaket karşısında bir suçlu halma (Campbell, 2013: 19) zorunluluğu devreye girmektedir. Komplocu kavrayıştan büyük ölçüde beslenen Türk sağ geleneğinin toplumsal önyargı ve kalıp yargıları teme-

linde kültür eksenli bir günah keçisi yaratması hem kendisine ilişkin eleştirileri hem de ciddi reform ve dönüşüm alternatiflerini gündeme getirebilecek yapısal nitelikli meseleleri ötelemesi adma son derece işlevseldir. Başka bir deyişle, önyak olduğu kapitalist sistemle ve modernleşme süreciyle geç ve eksik eklenmenin yarattığı yapısal sorunları tartışma dışı tutabilmek adma her meseleyi dinden ahlaka, cinsiyetçi tavırdan mağduriyete, ihanetten bölünme retoriklerine kadar kültürel çıktılar alanına hapsederek değerlendirmek, Türkiye sağının süreklilik taşıyan karakteristik bir özelliğidir. Bilhassa siyasal ve kültürel temelde izlenen ahlakçı tavrın rakip ya da düşmanı insandışı bir varlık olarak kodlamaya son derece elverişli rolünün farkında olan sağ gelenek, bu sayede "makinasal bir güç içinde iktidarı sabitleme" (Sustam, 2014: 116) olanağına da kavuşmaktadır. Ayrıca sağ geleneğin üç halinden ikisini oluşturan İslamcı ve muhafazakar akımların, siyasal kimliğinin, siyasal alan ve olandan ziyade toplumsal, kültürel ve bilhassa dinsel ahlak alanında kökleniyor oluşu da tartışmaların yapısal olmaktan ziyade kültürel alana sıkıştırılmasında etkilidir.

Kötülüğü gösteren düşman imgesi olarak komünizm

Dost/düşman ayrımı, aslında siyasal alanın/sınırların çizilmesini belirleyen önemli bir ikiliktir. Zira düşman, dışlama ve ayrımcılık içeren işlevle yüklüdür. Bu anlamda düşmanın varlığı, korku hali/siyaseti üretmek adına elzemdir. Düşman kategorisine bizden ve dostlarımızdan olmayanlar hapsedilir. Bu kategoriyle betimleyen en önemli anahtar kavram ise kötülüktür. Kötülük ile hemhal olan düşmana karşı her daim uyanık olmak gerektiği ise sosyalleşme sürecinden itibaren öğretilir. O halde denilebilir ki gerek düşmanlar gerekse onlara dair geliştirilen nefret duyguları, yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır (Moses, 2010: 100).

Düşman yaratma, biz-öteki kimlikleri arasında sınır çizme kaygısının somutlaşmış hali olduğundan her iki taraf da bizi güvenilir, barışçıl, insancıl, inançlı, dürüst, demokratik, üreten vb. değerler üzerinden; düşman kalnan ötekini ise kaostan yana; kavgacı, tüketen, ihanet eden, darbeci, inançsız, yalancı vb. değerler üzerinden anlamlandırır. Örneğin anti-komünist mücadelenin güçlü olduğu 1970'ler Türkiye'sinde Orgeneral T. Sunalp'in kapanış konuşması yaptığı Devlet Brifingi'nde komünizm, "Allah'ı bulunmayan, mülkiyet tanımayan, kendisini kuşku ve hüriyetsiz bir yaşayışa mahkûm etmek zorunda kalan basit insan toplulukları" biçiminde ve "sapık ideoloji hastalığı" (Devlet Brifingi, 1995: 37-38) olarak betimlenir. Maneviyatçı argümanların hayli güçlü olduğu sağ geleneğin nazarında da komünizm, ağırlıklı olarak din göstereni üzerinden kötülüğü sembolize eden şeytansı varlıkla eş tutulur. Bunda sağ geleneğe ilişkin İslamcı kavrayışın payı önemsenmelidir. Zira "siyasal İslam'ın tek hakikat anlayışı", farklı türden yorumları "sapkınlık" retoriklerinden kavramaya ayrı bir önem verir. Bu nedenle Osmanlı'daki modernleşme sürecinden itibaren pek çok

tartışmalı mesele değişim kavramı üzerinden değil, "kamusal alana hakim olma mücadelesi" (Sarıbay, 2000: 27) üzerinden yaşanagelmıştır. Bu bağlamda Türk siyasal kültüründe, ötekiliğe hapsedilmesi düşünülen bir farklılığın düşmanlaştırılma sürecinde din odaklı bir sapkınlık söyleminin oldukça ciddiye alındığı belirtilmelidir. Komünizmin yanı sıra CHP'nin de, tek partili yıllarda izlediği devrim süreci ve 1990'lardan itibaren takip ettiği katı laikçi politikalar nedeniyle din göstereni üzerinden "millet iradesinin karşısında" yer alan ve bu nedenle millet tarafından iktidar yapılmayan (Burdur mitingi, 2014) damgalı bir politik kimlik olduğu belirtilmelidir. Zira görünmez kılmadığımız bir kimliğin entrika, fuhuş, sapkınlık türü bir suçla ilişkilendirilmesinin, damgalama ve günah keçisi kılma stratejisinde önemi büyüktür. Dinsel yorum ve tercihleri de içerecek biçimde toplumsal sapkınlık, "toplumsal düzene müşterek bir reddiye" yöneltir ve "toplumun kendilerine sunduğu patikalarda ilerleme fırsatına tenezzül etmiyor izlenimi veren"dir. Bu nedenle onlar "üstlerine saygıda açıkça kusur eden", "dinsiz olan"; "toplumun askaladıklarıdır" (Goffman, 2014: 201).

Komünizm ve komünist için kötülüğü din üzerinden temellendirmek, hem teorik hem de pratik açıdan kolaylıklar taşır. Fakat cemaat, kötülüğün göstereci olarak kurgulandığında dinsel retorik dinsizlik ya da allahsızlık yerine sapkınlık dolayısıyla inşa edilmiştir. Bu anlamda AKP'nin, en zorlu ve yaygın düşmanı kendi içinden bulup ortaya çıkarması tesadüf ya da şaşılacak bir durum değildir. Nasıl ki cadı avının Avrupa'da kol gezdiği zamanlarda bu ava en büyük güç ve ivmeyi komplo teorileri kazandırmışsa, cadı avcıları nasıl ki "yabancı bir nefret figürü yerine içlerindeki şeytan kılığındaki düşmanı" aramışlarsa ve o cadılar bütünüyle ortadan kaldırıldığında dünyanın tüm kötülüklerden kurtulacağına dair bir zihniyet nasıl üretilmişse (Campbell, 2013: 82), AKP'nin cemaati düşmanlaştırması da benzer bir mantık üzerine inşa edilmiştir. Cemaat, AKP açısından, "bizim içimizde olan ancak bizden gayri" bir aktördür. Bu önemli bir noktadır. Zira 17-25 Aralık soruşturmalarına kadar iktidarı en büyük müttelikli olan, İslamcı cenahı beslenen, bu anlamda benzer bir mağduriyet söylemiyle meşruiyetini inşa eden cemaati bir anda şeytansı bir varlığa dönüştürmek zordur. Kaldı ki cemaate ilişkin pek çok eleştiri, dolaylı olarak iktidarın kendisini hedef alabilecek nitelikte boyutlar da taşımaktadır. Bu anlamda cemaati şeytanlaştırmak bir bakıma ateşle oynamak gibidir. En başta da İslamcı geleneğin yara alma tehlikesi söz konusudur. Fakat bu çelişki ve çetrefil sorunları bertaraf etmek adına AKP iktidarı cemaati iç düşman kategorisine hapsedmiştir. Zira Canetti'nin (2006: 24-25) ifade ettiği üzere "içeriden yapılan saldırı" bireysel arzulara hitap ettiğinden, bu "ahlaksızca" ve çok daha tehlikeli bir şey olarak görülür. Kaldı ki her kitle kendi içinde "küçük bir hain taşır". Hain, istenilmeyen davranışları "sessizce yaptığı ve bu konuda pek yaygara kopartmadığı" sürece, kitle onun yaptıklarını sürdürmesine izin verir. Ancak bu konuda bir ses çıkarır çıkarmaz, kitle ondan nefret etmeye ve korkma-

ya başlar". Çünkü hainlik damgası, "düşmanın baştan çıkarılmasına kulak vermiş olduğu" üzerinden üretilir. Üstelik "dışardaki düşmanın surlar üzerindeki faaliyetleri açıktır ve gözlenebilir", oysa içerdeki düşmanın faaliyetleri "gizli ve sinsidir". Komplo teorilerinin yoğun biçimde seferber edilmesi de, içimizden çıkan hainleri kötülüğe ve şeytaniliğe hapsedmek adınadır. Zira işler yolunda gitmediğinde bir takım grupların hedef olarak gösterilmesi ancak komplo teorileri dolayısıyla mümkün olabilmektedir (Campbell, 2013: 15-16). Toplumun kuşatan gizli komplocuların olağanüstü yeteneklere (Aktay, 2011: 76), servete, bağlantılara, güce, tabana vb. sahip olduğu varsayılır ki şeytani bir kötülük odağı olarak tarifi o ölçüde kolay olsun. Cemaat hem sayısal olarak kalabalık ve yaygın bir grup olduğu hem de iktidar ve ülkenin gelecek hedeflerini sabotaj etme gücüne erişkinliği itibarıyla günah keçileştirilmeye uygun bir aktördür. Bu anlamda cemaat başta olmak üzere neredeyse bütün muhalefetin "kriminalleştirme, düşmanlaştırma, şeytanlaştırma" söylemi temelinde dönüştürülmesinin, Türk sağ geleneğinin anti-komünizm üzerinden üretebildiği stratejilere yabancı olmadığı bir kez daha belirtilmelidir. Komünizm propagandatıf biçimde günah keçisi kılıp adeta "her türlü aksilikten sorumlu tutulabilecek bir karanlık güç" olarak formüle edilmişti. Her türlü suçun ve günahın sorumlusu haline gelmek, aslında "itibarın bitirilmesi" ve "otoriteyle bir daha mücadeleye girmesini engellemenin" de en etkili ve kestirme yoludur. (Campbell, 2013: 120). Nasıl ki komünizm "suçlu, düşman, kötü addedilen bir şey" olarak ele alınmış ve "başta çıkılması gereken bir hasım" olarak değil de "def edilmesi gereken bir bela, kökü kurutulması gereken bir fesat" (Bora, 2014: 14) olarak kavranmışsa; yargı ve emniyete sızarak önemli kurumları ele geçirdiği, türlü devlet sırlarını dinleyip *yabancılara sattığı* iddia edilen cemaate karşı yapılan da benzer biçimde günah keçisi kılarak şeytanlaştırılmaktadır. Örneğin Devlet Brifinginde (1995: 40) komünizmin "... evvela yurdun bütünlüğünü bozmak, bilahare devletin temellerini kökünden sarsarak yıkmak gibi bir amaç" güttüğü söylenir ve bunun için mücadelenin "şiddet hareketlerine" dönüştürüldüğü belirtilir. Erdoğan'ın cemaate yönelik suçlamalarında da milli birlik ve bütünlüğü bozmak, bilhassa "milli irade hırsızlığı yapmak" ya da "darbe girişiminde bulunmak" ve hatta Gezi direnişine destek vererek kamu düzenini bozacak "şiddet gösterilerine kapı aralamak" en başta gelen iddialardandır. Komünist nasıl ki "bu güzel yurdu bir kızıl cehennem haline getirme planları" içerisinde idiyse ve bunun için gerekli planlar nasıl ki "... dış merkezin kâsasında" bulunmakta idiyse (Devlet Brifingi, 1995: 44); cemaat de Türkiye'nin gelişmesinden ve demokratikleşmesinden rahatsızlık duyan dış güçlerin bir maşası ve içerdeki *eski Türkiye* özlemi çeken aktörlerin arkasındaki en büyük oyun kurucudur (Sivas, Yozgat; Kütahya, Burdur, Balıkesir, Kırklareli, Uşak, Muğla mitingleri, 2014). *Pennsylvania* ifadesi ise düşmanın kökünün dışarda olduğuna dair argümanları mesrulaştırarak ve somutlaştırarak önemli bir metafordur.

Komünistten cemaate *aldatma* ve *tertiple* kurgusu

Anti-komünizmdeki vatan hainliğini sembolize eden *moskof* metaforununun yerini *paralel yapının* merkez üssü *Pennsylvania* almıştır. Moskofluk nasıl ki, "lukaca edebiyatı gibi yollarla duygu sömürsü yaparak yürütülen propagandaya karşı" uyanık olmayı (Bora, 2014: 15) gerektiriyor idiyse; paralel yapı/Pennsylvania ifadeleri de makbuzsuz aıdat toplamaktan, himmetleri ne yaptığı belli olmayan bir örgüte ya da inzivaya çekilmenin 'saraydan bozma tek odalı' (1) bir evde gerçekleştiği polemiginden, 'tek ceke' retorikine kadar cemaati-iktisadi temelli küresel bir örgüte dönüştürmenin kavramı setidir. Tıpkı komünistlerin cahil ve iyi niyetli Anadolu insanını propaganda yoluyla ve türlü tertiplerle aldatması gibi, cemaat de dindar Anadolu insanının halis dini duygularını istismar eden tehlikeli bir örgütlenme olarak sunulmaktadır. Bu iddialar kapsamında AKP iktidarının bütünüyle devletçi reflekslerle donanı, içinden çıktığı çevreden koştugu ve mücadele ettiği Kemalist devletçi seçkinlerin dilini tersinden yakaladığı söylenebilir. Zira 1980 öncesi dönemde egemen söylem; solcu ya da komünist, askerî darbe yapmaktan özel girişimi yasaklamaya, sınırsız cinsellik⁴ peşinde koşmaktan Allah-din-siyaset ile alay etmeye kadar türlü figürlere dönüştürmüştü. Bu anlamda komünist; sinsice pusuda bekleyen bir öznedir (Özman ve Yakın, 2014: 110) çünkü o, türlü kötülüklerini mistifiye edecek biçimde aldatma stratejisiyle hareket eder. Bu noktada John C. Clews'un kaleme aldığı 1964 tarihli *Communist Propaganda Techniques* adlı eserin, Türkiye'de gerek resmi birimlerin gerekse milliyetçi-muhafazakâr müelliflerin komünistleri *aldatma* retorikini üzerinden anlamlandırmasında hayli önemli bir kaynak olduğu belirtilmelidir. O nedenle Türk siyasal yaşamında üniversite gençliği başta olmak üzere muhalif olan her kesim ve özellikle sosyalist gençler, "*kandırılmış saf ve temiz ... ya da gafil insanlar* olarak anılır. Örneğin Tevetoglu *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)* adlı kitabında bir *vürüs* ve *veba* olarak nitelediği komünizmin; "çeşitli maskeler altındaki kızıl suratı" ni bilmeyen (1967: 7-8), "gafil-leri avlamak" (1967: 10) üzere hareket ettiğinin altını çizer. Bütün bu gizli gerçekleri kavramış önderlerden biri olarak Tevetoglu kendisini, diğer milliyetçi-muhafazakâr seçkinler gibi halkı bilinçlendirerek, onları bu tuzaga düşmekten kurtarmakla vazifelendirmiştir (1967: 13). Necip Fazıl (1962: 10, 31) da "zehli dağıtım üssü" olarak nitelediği köy enstitülerini "Anadolu çocuğunu ruhi kökünden ayırmak için kurulmuş yaman bir komünizma tezgâhi" olarak tanımlar. Eğitim kurumu adı altında faaliyet gösteren bu komünist teşkilatları, öğrencileri bilim ışığı adı altında aldatmaktadır. 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutan-

4 Gençlikurmay'ın hazırladığı metinden, seksin aldatma sürecinde en etkili araçlardan biri olduğu anlaşılıyor. Örneğin aslında mühendis olan evli bir komünist kadın, "seçleri devrimci hareketi kuzandırmak için onlarla cinsel ilişki kurar. Güvenlik güçleri tarafından yakalanana kadar da vaysızlığı bu komünist kadın aracılığıyla komünist örgütlerin adına döşer. Örneklere için bkz. Cemal Kurmay Başkanlığı, 1973.

lığı yayını olan *Komünistler İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar?* adlı metinde de komünizmin adataarak propaganda yaptığı (1973: 4), özellikle "masum insanların ekonomik sıkıntılarının"⁵ istismar edildiği (1973: 5) belirtilmekte ve aldatma eylemi ile ilişkili olarak "çengel atmak", "memlekete vatana ihanet etmek", "ağrına düşürmek", "propaganda yapmak" ifadeleri çok sıklıkla kullanılmaktadır. Devlet Brifingi'nde (1995: 28-29) ise "beyin yıkamanın en iyi metodu; müsait sefalet şartları bulmak veya yaratmak; olanağı olmayan güzel, zengin, düzen getirci ve parlak vaatlerde bulunmak ve genç dimağlara ezberletme ve tekrar yoluyla yalnız yapacağı işlerle, söyleyeceği sözleri istif etmek" olduğu yazılır. O halde Erdoğan'ın miting alanlarında sıklıkla çocuklarını cemaatin dersane ve okullarına göndermemelerine dair ailelere uyarısı ve devlet okullarının eğitim konusundaki yeterli olduğu iddiası, basitçe cemaatin ekonomik kaynaklarına karşı geliştirilmiş bir hamle değildir. Bu yolla cemaat, birer ideolojik araç olarak kullandığı okul ve dersanelerde propagandatıf stratejilerle çocuk ve gençleri aldatan, onları ağlarına çekerek ülkeye ihanet edecek biçimde yetiştiren, fitne ve fesat üretim merkezi olarak damgalanmaktadır.

Anti-komünist söylem ve milliyetçi-muhafazakar zihniyetin önemli bir ayağını oluşturan anti-entelektüalizm de solcu ve komünistin aldatma retorikliği üzerinden anlamlandırılmasına katkı sunar. Örneğin Devlet Brifingi'nde (1995: 31) "askeri idareciler" bolca sol içerikli neşriyat okuyan gençlerin bu okuma süreci sonunda komünistleştiği ni vurgular. Dolayısıyla okuma eylemi ve merakı, gençleri yoldan çıkararak ve sapkınlığa sürükleyen bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu okuma süreci sonunda "...beyinler yıkılmakta", gençler ve işçiler "devşirilmekte", "çeşitli...yollardan kirli paralar memlekete" atmakta, her türlü silah ürünü ülkeye "sevki olunmakta", "içerde ve dışarda destekçiler ve köstebekler" bolca bulunabilmektedir. Ülkede "militanlar" cirit atarken, yeraltı da "köstebek yuvası" dolmuştur (1995: 31). Anlaşıyor ki, okuma eylemi ile "beyinleri yıkama", "devşirme", "kirli para", "silah sevki", "militanlaşma", "hainlik", "köstebeklik" arasında doğru yönlü bir ilişki kurulmaktadır. Kaldı ki kitapta en sık kullanılan kavramların başında da tahrik gelir. "Aldat(il)ma", "yıkıcı faaliyetler", "yurttaşların ulusal değerlerden uzaklaştırılması", "sızma" (devlet kurumlarına ya da işçi/köylü kitleleri arasında) da yine en çok zikredilen ve bu anlamda komünisti betimleyen ifadelerdendir. Oyle ki askerî komutaya göre, genç ve işçileri aldatarak suça azmettiren öğretmen "kendisine eğitim için emanet edilen ilkokul çocuklarının körpecik dimağlarını...zararlı düşüncelerle tağşiş" eden ve

5. Kitapta yaşlı bir işçinin anlatımındaki şu ifadeler önemlidir: "...emekliliğimi bekliyordum, çoluk çocuğum perişan oldu. Bir anlık gafletim, hayatımın düzenini bozdu. Anıyıyorum ki, devrimci diye işçi arasına sızan insanlar bizi yoldan attılar. Kaybeden biz olduk" (Genelkurmay Başkanlığı, 1973: 18). Bir başka işçinin sözleri: "...askerler gelince etrafımda kimse kalmadı. Beni çağırarak arkadaşları söyledim, hepsi inkar ediyorlar...Beni aldatanlar şimdiki işleri başında, beni ise cezaevindeyim. Gerçeği anladım. Fakat çoluk çocuk perişan oldu" (Genelkurmay Başkanlığı, 1973: 18-19).

bu nedenle "en büyük ihanet" i yapandır (1995: 182).⁶ Komünistin/komünizmin kötülükle hemhal olan aldatıcı ve tertipçi yönü aslında özcu bir mantıkla kavranmaktadır. İnsanların, kendilerinden farklı olan bireyleri/grupları "bir türün üyeleri" gibi algılaması anlamında örtük yaklaşımları ifade eden özcu kavrayış, "sosyal dünyanın sabit, değişmez bir şekilde anlaşılıp algılanmasına yol açar ... sosyal kategorileri, doğal dürtülermiş gibi ele alma eğiliminde olduklarını savunur". Dolayısıyla her bir kategoriye sabit bir öz ile temellendirmek, "o kategorinin üyeleri hakkında çıkarsama yapabilmek için, sonuca hızla götürülen, zengin bir çerçeve" sağlar (Göregenli, 2013: 33). Özcu bakış açısı, önyargı ve kalıp yargıları da büyük ölçüde şekillendirme gücüne sahiptir. Bu anlamda Türk sağ geleneğinin özcu kavrayışında solun her türlü "aldatma", "sahtelik", "gizli tertipler içinde olmak" la anlamlandırılmakta, kısacası solcu, *ihanes* ile özdeşleştirilmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere basitçe eğitim kurumları olmanın ötesinde birer kültür/politik/dinsel vb. okuma merkezleri olarak faaliyet gösteren, hatta ders dışı etkinlikleri çok daha faal biçimde yürüten cemaatin okulları/dersaneleri bu anlamda, genç beyinleri zehirleyen odaklar olarak anlamlandırılmıştır. Erdoğan'ın Denizli mitingi ve sonrasında pek çok ilde dile getirdiği "cemaat, gençleri beddua seansları düzenliyor" iddiasını da bu kapsamda düşünmek gerekir. Bu anlamda özcu kavrayışın Erdoğan'ın elinde cemaate yöneldiği ve cemaatin, halkın dinî duygularını istismar eden, bu istismarı gerek ekonomik menfaatlere gerekse politik süreçte güç kazanmaya tahvil eden bir örgüt olarak betimlendiği söylenebilir. Bu yargıyı desteklemek için de "halkın himmetleri"nden dünya genelinde geniş bir ağa sahip olan "şirketler'e varıncaya kadar cemaatin ekonomik gücü gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır.⁷ Akçah işleri takip eden dünyevi ve sıradan bir aktör ile ilahî işlere yönelmiş ve münzevi hayat süren din adamı profilleri üzerinden geliştirilen dikotomi, "Gülen'i her türlü ihale işine kula yoran sahte/sözde bir alim" olarak betimler. 1970'lerde sol örgütlere katıldığı için duyduğu pişmanlığı (1) dile getiren insanların bu ifadelerinin resmî kurumlarla kullanımına benzer biçimde, Erdoğan da *aldatılmamanın pişmanlığı* retoriklerini cemaat yurtlarında kalan öğrencilerin "beddua seanslarından duydukları rahatsız-

6. İzmir Millî Eğitim Müdürü Vefa Bardakçı'nın 20 Ağustos 2014 tarihinde İzmir'deki İmam Hatip ortaokulu ve lise müdürleri ile yaptığı toplantıda söylediği iddia edilen "okullarınızda bazı ateist, komünist öğretmenler var, çocukları bunlara teslim ederseniz onlar emek harcamazlar, Darwin teorisini anlatırlar. Derslere komünistler giriyor, çocukların beynini yıkıyorlar... Dinimiz yerlerde sürünüyor...Ateist ve komünistlere defol git buradan deyin, defterlerini dürün. Okullarımızda böyle yapanlar varsa, odanıza çekin kollarımızı sıvayın, baktınız olmadı önce siz sonra ben. Haradesini alacağım" ifadelerinin, 1972'deki Devlet Brifingi'nde askerî erkânın dile getirdiği fikirlerin neredeyse hiç değişmeden bugüne geldiğini göstermesi adına anlamlıdır, <http://www.radikal.com.tr/politika/ateist_ve_komunistlerin_defterini_durun-1219090>, E.T. 18 Ekim 2014.

7. Dersanelerin kaldırılmasıyla birlikte rant kapısının kapatıldığı (Yozgat mitingi, 2014), bu anlamda cemaatin iktidara karşı darbeye teşebbüse yeltendiği bizzatlı Erdoğan tarafından dile getirilir. Bu anlamda pek çok mitingde seçmenin "paralel yapının mülleti sömürdüğü" handata olarak (Mağla mitingi, 2014), çocuklarını cemaatin dersane ve okullarından almasını, yine cemaatin televizyon kanallarıyla gazetelerinin takip edilememesi gerektiği (mshahircanlık.com.tr)

lığı kendisine ilettiklerine dair örneklerle dile getirmektedir. Yozgat mitingindeki "...bugün Yozgat'ta bir grup geldi, genç kızlarımız..." dediler ki: "... biz evlerde kahyoluz, onların evlerinde. Ve bu evlerde bizi gece ibadete kaldırıyorlar ve ... size beddua ettiriyorlar" sözleri ya da Muğla mitingindeki "bunlar ablalar yetiştirmişler. O ablalar, gece seansları yapıyorlar. Yurtlarında kalan yavrularımızı ayağa kaldırıp oradan Başbakan'a beddua ettiriyorlar" sözleri, öğrencilerin cemaat tarafından aldatıldığını örneklerdir. Beddua seansları, Erdoğan'ın hemen her mitinginde cemaati; "beddua etmek bir hocaya yakışır mı?" sorusu eşliğinde İslam ahlakına aykırı hareket eden bir sapkın örgüt olarak betimleyişinde de işlevseldir.

Anti-komünist söylemin komünizme mal ettiği kandırmaca; aldatma, hilakârlik, yalancılık, istismar vb. haller, Erdoğan tarafından sadece cemaati değil tüm muhalefeti kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Özellikle 'yalancılık', 'çarkçılık', 'döneklik', 'yasakçı', 'yokluk', 'zulüm', 'darbeci' vb. tanımlamalar, muhalifleri hasımlıktan çıkartıp düşman kategorisine hapseden şeytanlaştırıcı ifadelerdir. Bu türü insandışılaştırıcı ya da şeytansılaştırıcı betimlemeler, öteki olana karşı her türlü ahlaki yükümlülük duygusundan arınma olanağı tanıdığı gibi, aynı zamanda bu gibi betimleyici ifadelerin süreklilik kazanmasıyla birlikte amaç; "kollektif hafızaya seslenme(ye)" ve düşmanı yok edilmeye hazır duruma getirme(ye)" (Öztaş, 2014: 164) dönüşmektedir. Erdoğan'ın, Menderes ve Said-i Nursi'yi pek çok mitingde anması, İslamcı kesimi de kapsayacak biçimde Türk sağını oluşturan kitlenin kollektif hafızasına seslenebilmedeki araçsal rolü ile ilişkilidir. Sağın kollektif hafızasını oluşturan bu iki isim üzerinden 'darbe', 'yasak', 'zulüm', 'laiklik' vb. ilişkiler hem Cemaati hem de CHP'yi şeytanlaştıracak kurgunun düğüm noktasını oluşturmaktadır (Afyon, Burdur, Uşak, Muğla ve Niğde mitingleri, 2014). Şöyle ki, 'din düşmanı' ve 'darbeci' CHP'ye karşı mücadele eden ve bu uğurda hayatlarını feda etmiş olan bu iki ismin en büyük düşmanı CHP ile seçim ittifakı yapabilen bir Cemaat, bizden/iç gruptan olabileme şansına sahip değildir. Bu noktada CHP gibi tarihsel düşman ve düşmanlıklar, bize ait olan ve olmayanı daha somut biçimde tanımlama imkanı sunmaktadır (Çevik, 2012: 70). O nedenle CHP'yi betimleyecek yasak, zulüm, darbe, dine karşılık vb. ifadeler, hem CHP'yi hem de bu CHP ile işbirliği yaptığı iddia edilen cemaati tehlikeli bir düşman olarak kodlamayı ve bu sayede AKP'li kimliğini daha kolay ve kestirmeden tanımlamayı mümkün kılmaktadır. Çünkü düşmana atfedilenler, iç grubun kendinde kabullenmek istemediği her türlü kötülük ve olumsuzluktur. Düşmanı insandışı bir varlık haline dönüştüren bu suçlamalar gerçeklik temelinde dayanabileceği gibi, bütünüyle kurgusal da olabilir (Moses, 2010: 102). Fakat suçlamalar, bizlerin herhangi bir olay karşısında acilen gerekçeler üretme ihtiyacı duymaya (Campbell, 2013: 152), bu ise bizi bir an önce sonuca ulaşma ve başkalarını mesul tutmaya sevk eder. Zira içinde bulunulan kötü durum hiçbir zaman bizim suçumuz olamaz, her daim başkaları yit-

zünden başarısızlığa uğratır. Başarılı olmamız ise tamamen kendi kabiliyetlerimiz sayesinde (Campbell, 2013: 153).

Aldatma retorikinin ahlaki düşüklük ile ilişkisi

Ötekiligi üreten önemli bir alan olarak ahlak, aslında biz ve öteki arasındaki sınırı çizer. Bizim kimliğimizi karakterize eden ahlaki sınır, bu anlamda "güçlü çıkarların özellikle de siyasi elitlerin tahakkümünü sürdürmede" en önemli araçlardan birisidir. O halde ahlaki sınırların iyilikten ziyade kötülük için üretildiği söylenebilir (Aktay, 2011: 24, 31). Bu bağlamda anti-komünist söylemin komünizmin ağına düşmüş olanları 'ahlaki ve manevi eksiklik' üzerinden anlamlandırması, cemaatin düşmanlaştırılma sürecinde devreye sokulan bir başka önemli stratejidir. Örneğin Erdoğan'a gidip de 'beddua seanslarına zorunlu' olarak katılmaktan dolayı rahatsızlık ve pişmanlık duyduğunu ileten gençlerin ifadeleri ile 1970'lerde sol örgütlere katıldığı için pişmanlığını dile getiren içinini şu ifadesi arasında çok büyük farklılık bulunmamaktadır: "...toplumunun ve halkımın gelenek, görenek ve gerçeklerini doğru kavrayamadığımı, halka hizmeti, soyut teorik düzeyde değil, var olan gerçeklerde aramak ve bunun mücadelesini kanuni yollardan vermek gerektiğini öğrendim...benim bundan sonraki idealim: yeniden doğuş, böylelikle anama, aileme ve milletime yarışı bir fert olarak hayata atılmamdır" (Genelkurmay Başkanlığı, 1973: 30). Bir başka işçiden ise şu satırları öğreniyoruz: "artık iyice anlamış olmalıyız ki, beynelmül bir merkezden idare edilen komünizm, içinde yaşadığımız bu cennet yurdu, kızıl karanlığa, köleliğe sürüklemek istemektedir" (Genelkurmay Başkanlığı, 1973: 30). Gerek aldatan sol örgütler gerekse aldatılmaya gafilde kalan bireyler açısından temel problem, milliyetçi-muhafazakâr ya da mukaddesatçı cemaatin nazarında "manevi eksiklik"tir. Örneğin Osman Turan (1964: 5) komünizmin "maddi olmaktan ziyade, manevi sefaletle beslendiğini" vurgular. Turan'a göre eğer böyle olmasaydı, "komünist cephede mücadele eden varlıklı ve refahlı aydınların çokluk teşkil etmemesi ya da "patronların" bu cephede yer almaması gerekirdi. Demek oluyor ki, maddi refah ile maneviyat arasında ters yönlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Ki bu ilişki, AKP'nin CHP'yi 'kumsalların partisi' olarak damgalamasında ya da cemaati 'tek çekel' ve 'tek oda' retorikleri üzerinden aşığılamasıyla yeniden üretilir. Örneğin tipik bir CHP'li, İslamcı-muhafazakâr kavrayışta 'balolara katılan, teknesinde viskisini yudumlayan, diyet de-gerlerden uzak ve dolayısıyla halktan kopuk' biçimde tasvir edilir.⁸

1980 öncesi dönemde üniversiteler ve öğretim üyeleri, gençlerin sol fikirlerle meyletmesinde en önemli sorumlular olarak damgalanmıştı. Turan'a (1964: 17) göre: "filhakika solcular, ilim ve mefkure bakımından zayıf bulunuyor, üniversitelerde kendi faaliyetlerine elverişli bu unsurların işbirliği sayesinde anımsı etkara-

8. Bu konuda bkz: Parlak ve Yıldırım, 2014.

intikah eden bir çok hadise ve huzursuzluklara sebep oldular...Üniversitenin ilmi otoriteye sahip olmaması ve böylece manevi buhran içinde bulunması umumi kültür sükûtundaki faaliyetlere cesaret verdi ve solcuların kültür sahasındaki ilerisadlarını kolaylaştırdı.” Diğer bir deyişle, manevi değerleri eksik ya da düşük hocalar yüzünden solcu ve terörist yetişmiştir. O halde asıl tehlike “komünizmden değil, ona imkân veren bu manevi buhrandan ve onun eseri bulunan bu vasıflara sahip münevverden” (Turan, 1964: 55) gelmektedir. Öyle ki Turan, komünizmi “bu buhranın bataklığında yetişen bir yabancı ot” (1964: 60) olarak tarif eder. Genelkurmay (1973: 9) da sol fikirleri maneviyat eksikliği üzerinden okur: “...bunu fark etmiş olan komünizm de kalenin içinden yıkılması için tarihimizi, atalarımızı, geleneklerimizi, manevi değerlerimizi toptan unutturmaya çalışmaktadır...” Bir düşman olarak kurgulanışında komünizmin yerine ikame edilen cemaat ise ‘İslami değer, ahlak ve gelenekler’ üzerinden mahkûm edilirken (Elazığ mitingi, 2014), ahlaki ve dini değerler temelinde adeta sapkın bir topluluk olarak benimlenmektedir. Erdoğan’a göre cemaat fitne yaymakta, insanları birbirine düşürüp aileleri ve milleti parçalamaktadır (Kütahya, Burdur, Denizli, Muğla mitingleri, 2014). Erdoğan’ın söylemlerine göre özellikle “bir kısım medya” ile cemaate ait dersane ve okullar, bir zamanlar gençlerin sola meyletmesinden sorumlu tutulan üniversite ve öğretim üyelerinin rolünü üstlenmiş benzetilmektedir.

Komünizmin şeytanslaştırılmasında manevi eksikliği somutlaştıran önemli bir alt başlık da cinsel değer ve kadın kimliği üzerinden üretilen ahlaksızlık halidir. Diğer bir deyişle, komünisti ahlaken düşük göstermek adına kadın önemli bir gösterendir. Örneğin Devlet Brifingi’nden alınılan şu satırlar, milliyetçi-muhafazakar kesimler ile resmi kurumların kadın bedeni üzerinden sol örgütlenmeleri değersiz ve insan dışı yapılar olarak sunmasına ve bu türlü argümanların sıklıkla gündelik yaşam pratikleri arasına dahil ederek önyargı ve kalıp yargılar üretmesine en somut örnektir:

...filhakika militan haline getirilmiş kız anarşistler örgütün müşterek malı olarak kullanılmıştır. Mahir Çayan’ın Maltepe’de yakalanacağı sırada çantasından düşürdüğü ve bol miktarda olan doğum (kontrol) hapları, ahlak anlayışlarını göstermiştir. Sanki militanlardan bazıları bu tür ilişkilerini açıkça söyleyerek, iffet kavramı diye bir hususu mühimsemediklerini belirtmektedirler... Bu itibarıyla ki, büyük kısmı devrimci nikâhı denilen bir nikâhla sahte aile ilişkileri kurarak ısrarla sanat yapıyorlardır. (1995: 122)

Genelkurmay’ın hazırladığı broşürde de benzer propagandaya sıklıkla rastlanılmaktadır. Örneğin kendisinin kolej mezunu ve kocasının da mühendis olduğu iddia edilen bir kadın anarşist’in itirafları arasındaki şu satırlar dikkat çeker:

...Kartal’da bir fabrikaya işçi olarak girdim. Bir süre sonra da fabrikanın civarında ev tuttum. Tanıştığım arkadaşlarımı eve davet ettim. Benlarnın arasında bize faydalı ola-

cağını talan ettiğilerimle cinsi ilişkiler de kurdum. Nitekim bu sayede epey işçi tuttum. Onlara ‘Devrimci Fikirler’ aşıladım... (1973: 12)

Türk sağ geleneğinde son derece yaygın olan ‘komünistlerin ahlak ve namus anlayışları düşüktür’ algısını doğrulatarcasına kadın komünistin dava için bedenini bile ortaya koyduğu argümanı, türlü metinlerde somutlaştırılmaktadır.

Kadın göstereni üzerinden ahlaki değerlendirmeler, daha önce CHP eski genel başkanı Baykal ile MHP milletvekillerinin kasetleri üzerinden seçim sürecinde Erdoğan tarafından miting alanlarında dillendirilmişti. 30 Mart seçimleri öncesinde benzer bir değerlendirmeye bu kez Gülen muhatap kalmıştır. Bu konuda en tipik örnek *alüfte*⁹ ifadesidir. ‘Alüfte’ler üzerinden Gülen ahlaki konumu ziyadesiyle düşük bir kişi olarak resmedilir. Bu noktada Feurbach’ın şu sözleri anlamlıdır: “Çağımız için kutsal olan tek şey yarılsama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir. Dahası, hakikat azaldıkça ve yarılsama çoğaldıkça çağımızla kutsal olanın değeri artar, öyle ki bu çağ açısından yarılsamanın had safhası kutsal olanın da had safhasıdır” (aktaran Sarıbay, 1988: 87). Zira cinsellik ve kadın bedeni, modern zamanlar açısından ‘yeni bir kutsallık’ nesnesidir. Çünkü “toplumsal düzeyde kimlik edinmenin asgari koşulu, cinsel yaşamın kısıtlanmasını kabul etmek, yani toplumun tehlikeli kısmını gönüllü olarak unutmak, nihayet kutsallaştırılmış sanal bir gerçekliğe tabi olmak”tan geçmektedir. Oysa bireysel düzeyde kimliğin oluşumu için “mevcut toplumsal kontrolün dışında kalabilmek” gerekir (Sarıbay, 1988: 88). Bu anlamda, hem bir sembolik/kültürel yapıyı hem de bir denetim aracı ve alanı olarak beden, “öteki ile ilişkimizi tanımlayan, öznel gerçekliğimizin dışavurumudur”. “Sosyo-kültürel anlamların üretilmesinde ve yansıtılmasında önemli bir kaynak” olan beden, aynı zamanda “ikidar ilişkilerinin öznesi ve nesnesidir”. de. (Sarıbay, 1988: 91). Bu açıdan düşünüldüğünde İslamcı-muhafazakar düşüncede cinsellik ve kadın bedeni, herhangi bir farklılığı ötekileştirmek ve daha da önemlisi onu düşmanlaştırmak adına önemli bir araçsalık sunmaktadır. Erdoğan’ın gerek Gülen’le türbana *füruat* deyişini ‘dinsel değer ve ahlak eksikliği’nin bir kanıtı olarak kullanması, gerekse alüfte’ler üzerinden Gülen’i dini bir liderde olmaması gereken dünyevi işlere dalmış bir sahte hoca olarak sunması, bu anlamda kayda değerdir.¹⁰ Bu nokta, iddiaların bir tür nefret söylemine dönüşmesi için de çıkış noktası niteliğindedir. Zira cinsellik ve kadın bedeni üzerinden üretilen söylemler, ötekileştirilmiş grupların toplumun ahlaki ve vicdani sorumluluk alanının dışına itilmesini, üstelik ötekileştirilen grupların karşı karşıya kalacakları haksız-

9 TDK’ya göre alüfte, “iffetsiz, oynak, cilveli kadın” olarak tanımlanmaktadır.

10 Başörtüsüne *füruat* demenin: “her yol mübah demek” olduğu, özellikle Kırkkale ve Elazığ mitinglerinde dile getirilir. Buradaki *mubah* ifadesi aynı zamanda *ilkesizliğe* işaret etmektedir. Bu ilkesizlik İstisna Geri Direniş’ni desteklemekten dine karşı mesaleli olan ve hatta yaygın, inancsız olan CHP ile *imkân*’ına, 20 Şubat darbesini destek vermemekten, 13 Eylül darbesini ‘ya rahmaya’ kadar uzanmak tarfı.

lıkların "manevî açıdan görünmez, ahlaki/etik açıdan ise konu dışı ya da yerüstü bir mesele" olarak değerlendirilmesinde önemlidir. Çünkü öteki, ahlak ve vicdan üzerinden şeytanlaştırıldığında *erdemî temsil etmeyen* olarak kodlanmış olacaktır (Yumul, 2013: 128). Üstelik yukarıda bahsi geçen özgül tavır, ahlak, vicdan, kadın bedeni vb. konular üzerinden devreye girdiğinde ötekileştirilen grubun bütün üyeleri o grubun kimliği üzerinden aynılaştırılacak ve beraberinde insandışılasmayı getirecektir. Kısacası bireylerin ahlaki açıdan damgalanması, ahlaki formel bir toplumsal kontrol aracına dönüştürmektedir (Goffman, 2014: 193). Ahlaki damganın kutsallıklar alanı ile ilişkilendirilmesi ise söz konusu ötekileştirilme sürecini pekiştirir. Çünkü kutsallaştırma, "semboller sisteminde şahsın duygusal güvenliği ve topluluğun bütünlüğü için olumsuz işlev gören denetim dışı sınırsız uyarlamalara uygulanan bir tür fren etkisi gösterir... böylece, bir anlamın bütünü veya hakikatin kavramlaştırması olan kimliği korur; gerektiğinde kimliğe muhtemel etki yapacak değişimi tadil eder, önler veya haklaştırır" (Sarıbay, 1998: 108).

Ahlak üzerinden düşmanlaştırıcı ve hainleştirici kavrayışta anti-komünist söylem husumeti, "politik alanın dışına" taşıyarak, hasım olanı "cezai takibatın veya savaşın konusu olarak" değerlendirir. Bu durum aynı zamanda yine sağ geleneğe ilişkin olan "politikayı idareye dönüştürme istidadi"na (Bora, 2014: 15) da işaret eder. Çünkü Öztan'dan (2014: 77) hareketle söylemek gerekirse, karışımızda duran *mutlak iyi* ve *kötü* ya da *ezeli/ebedî dost* ve *düşman* kategorileridir. Bir siyasal yapıda düşman mutlak iyi ve kötü kategorileri üzerinden kavranmaya başladığında, o düşmana her geçen gün daha fazla ihtiyaç duyulacak, bu ihtiyaç aynı zamanda statükoyu koruma (Moses, 2010: 102) niyetine de hizmet edecektir. O nedenle Erdoğan, gerek Cemaat gerekse muhalefet partilerinin politik anlamda ne söylediğinden çok, ahlaki olarak veya kimlikler temelinde ne olduklarına odaklanmıştır. Örneğin CHP 'Menderes'i idam ettiren' *darbeci* bir aktör, MHP 'ülkeyi IMF'ye borçlandıran' ya da 'Merkez Bankası'nın kassasını boşaltan' *kafatasçı* ve ırkçı bir parti, BDP 'barıştan kaçan' ve 'terörden beslenen' bir aktör, Gülen ise *hoca* görünümüyle ancak dînî ve dinsel ahlaki aşağılayan, hafife alan, *sapkın* bir topluluğun lideri olarak anlamlandırılır. Burada, açıkça bir haz yaratıcı karşılaştırma söz konusudur. Bu hazı oluşturan, bizi bir üst grup olarak değerlendirmek ve "kendimizinkinden daha aşağı olan gruba bir şey göndermektir. Başkalarını aşağılatırken kendimizi yükseltiriz". Böylece "değerleri bakımından farklı, iki karşıt türün varlığının doğal ve kaçınılmaz olduğu kabul edilir. İyi olan neyse, kötüyle karşılaştırılmak için vardır" (Canetti, 2006: 300). Bu anlamda Erdoğan, AKP (iktidar) ile muhalefet arasında sonuç gelmeyen bir mukayeseler silsilesi yaratır. Bu sürecin sonunda CHP ile birlikte en *değersiz* olan şüphesiz cemaattir. Özellikle cemaate yönelik husumet üretici söylemler çok daha keskindir ve bir o kadar da a-politiktir: Cemaat/Gülen beddua seansları düzenleyen, başörtüsüne *fürat* diyen; (kendi kanallarındaki dizile-

rinde) Hz. Muhammed'i miraçtan indirip kamyonete bindiren; rüyasında peygamberin 'tweet atın' dediğini iddia eden, alütelereyle ilgilenen, halusa dinsel ahlaki yok sayan (bu anlamda "İslam'a hakaret eden") ve bu nedenle 'hashaşilik', 'süflüklük', 'taşeronluk', 'edepsizlik', 'vampirlik', 'vatan hainliği' yapıp, 'omurgasızca davranan', 'terör örgütü benzeri bir yapı'¹¹ olarak itham edilir. Bu türlü ifadeler, düşmana dönüştürülen cemaatin işbirliği, hain, satılık, sapkın kısacası kötülük kaynağı olduğuna dair anlamları meşrulaştıran söylemsel stratejilerdir (Yozgat, Uşak, Balıkesir, Denizli, Muğla, Isparta, Niğde, Osmaniye, Adıyaman mitingleri, 2014).¹² Ayrıca Gülen'in (Bağcı ile birlikte) 'çocukluğunda' hayatlatmak, Gülen yerine *Pennsylvania* ifadesini tercih etmek, anti-komünist mücadeledeki "aşağılama yoluyla iktidarsızlaştırma" stratejisine denk düşmektedir. Aşağılayıcı tavırla olay ve özneleri betimlemek, aslında hedef kitle kamula bahsi geçen olay veya aktörlerin küçümsemesini ve politik/dinsel güç ve etkisinin yok edilmesini niyetler (Yıldırım, 2014: 69).

Anti-komünizmden beslenen sağ geleneğin 'aldatma', 'tertip', 'ahlakten düşük' lük' ya da 'manevî eksiklik' retoriklerinin ürettiği önemli bir yan anlam da sağ geleneğin kendisini 'doğallastırarak' sunmasıdır. Diğer bir deyişle, "doğal akışı bozan, eski köye yeni adet getirmeye kalkan, maraza çıkararak" sola karşı sağ, kendisini "huzuru sağlama, istikrarı geri getirme... ihya etme vaadi" (Bora, 2014: 18) ile sunar. AKP'nin bütün muhalefeti tek tip bir düşman kategorisine dönüştürüp, o kategoriyi de 'eski Türkiye' üzerinden kavramsallaştırması ve "eski Türkiye ile yeni Türkiye arasında tercihinizi yapın" (Uşak miting, 2014) ilemesi, benzer bir tablo yaratmaktadır. Özellikle millet iradesinin yansıması olduğu, darbelerle kesintiye uğrayan vesayetçi zihniyetle mücadele ederek siyasi 'olağanlaştırdığı', Cumhuriyet tarihinin bütününde yapılanlardan çok daha fazla hizmet üreterek toplum ve ülkeyi kalkındırdığı, İslam inancının gereği olan türlü ritüel ve ibadet sahasını özgürleştirdiği iddiaları, AKP'yi reel hayatın kendisi ve *doğal hal* olarak sunan örneklerdir. Bu nedenle Erdoğan'ın söylemlerinde AKP, basitçe çoğunluğu değil, "milletin özü'nü temsil eden bir politik aktör olarak betimlenir. O nedenle muhafazakâr olmak ya da dindarlık Türk sağ geleneğinden farklı olarak "ödüncü veya emanet alınmış değildir", bizzat "partinin ideolojisinin organik bileşenidir" (Bora, 2014: 26). Öyle ki Erdoğan, AKP iktidarı ile birlikte artık "dindarların ezilmediği"ni birçok mitinginde zikreder. Bu durumda AKP'ye sahip çıkmak demek "millî iradeye ve demokrasiye sahip çıkmak" (Seçim Beyanamesi Konuşması, Sivas, Yozgat mitingleri, 2014) anlamı-

11. Cemaate ilişkin bu tür betimleyici adlandırma ve sıfatlar ile Türk sağının anti-komünist söylemlerle sosyalistler için ürettiği insandışılasmacı ifadeler arasındaki benzerliklere dikkat edilmelidir: "Rus emrinde hareket eden, Rus emperyalizminin değerlerine su taşıyan, satılmışlar, ajanlar, yarıdakçılar, gafil hizmetkârlar, kandırılmışlar" (Öztan, 2014: 93).

12. Ötekini düşmanlaştırıcı ve hainleştirici dînî politik alanın dışına kayması, aynı zamanda medenîlik ilkesiyle de çelişir. Lucifer'in (2014a: 4) belirttiği üzere kural ve yasa ile bir kimlikte *güven* farklı uygulanması/fedilmesi "medeniyet öncesi"dir.

na gelmektedir. Zira AKP iktidarı sadece "vatanı düşünmekte"dir, cemaat öncülüğündeki muhalefet gibi "menfaat peşinde koşan ve ikiyüzlü" bir aktör değildir (Bahkesir mitingi, 2014). Cemaat, bu konuda da komünizm göstereninin yerini almış gözükmektedir. Diğer bir deyişle, milli/yerli/doğal olma hali AKP'ye (ve iktidara) ait olduğuna göre, öteki olarak cemaate (ve aynı zamanda CHP'ye) de milli olmama hali düşmektedir. Bu nedenle cemaat milli irade hırsızı, "milli bankalarımızı/kurumlarımızı hedef alan", huzuru bozan, darbeci teşebbüslere arka çıkan, Gezici çapulculara destek veren, yasa tanımayan, ulusal güvenliği tehdit eden, yeni Ergenekon türü bir örgüt olarak betimlenir. Dolayısıyla dışardaki düşman ile işbirliği yapıp, ülkenin büyümesi ve güçlenmesini engellemek isteyen büyük oyunun bir parçası olarak faaliyette bulunur. Böylesi bir bakış açısı, *bizi* bu toprakların ürünü ve doğal kılarken, ötekini *yabancı, kökü dışarda olan*, bu nedenle *kimliği belirsiz* ya da *tekinsiz* olan bir düşman imgesine dönüştürür.

Korku kaynağının dışarılığı

Korkunun ve dolayısıyla kötülükün/tehlikenin kaynağının dışarda aranması anti-komünist söylemin önemli bir diğer stratejik bileşenidir. Korkunun nesnesi dışarda tanımlandığında, kurgulanan korku "toplumsal çatışmaların üzerini örtmeye yarayan *birlik* duygusunu güçlendirme"ye (Kerestecioglu, 2014: 41) hizmet etmektedir. Örneğin *Moskof* metaforu, komünizmin dünya genelinde tek bir merkezden idare edildiği anlamını taşır. Ashında dışarda olma hali ya da yabancı, en ilkel zamanlardan itibaren insanoglunu ürkütmüştür. Ancak ilkel topluluklardaki bu korku yabancının yapacağı olası bir "sihrin panzehirinin yeterince bilinmemesi" (Canetti, 2006: 294) ile ilgilidir. Modern zamanlarda ise yabancı, tekinsizliği, ondan gelebilecek şeylerin bilinmezliği ya da her türlü kötülükün ona ait olacağı algısıyla korku salmaktadır. Bauman (2003: 77) yabancıya taşıdığı tehdidin, "düşmanınkinden daha korkutucu" olduğunu söyler. Çünkü yabancı, "toplumlaşmanın kendisini tehdit eder ... toplumsal yaşamın ta kendisini baltalar ... ne dost ne düşmandır. Belki de her ikisidir ... biz, gerçekte ne olduğumu ve bunu bilmenin yolunu dahi bilmiyoruz". Özellikle dost-düşman üretimi ekseninde varlık gösteren modern ulus devlet yapılanmalarıyla birlikte yabancı, "çoğalan endüstriyel anak"lara (2003: 90) dönüşmüştür. O nedenle düzen inşa etmek ve onu korumak, yabancıyı ve ondan kaynaklı tekinsizliği ve müphemliği tasfiye etmeyi gerektirmektedir.

Anti-komünist söylemin bu çerçevede en somut hali Devlet Brifingi'nde (1995: 105-106) kristalize olur: Türkiye'deki komünist yeraltı örgütlerinin tamamı "Kremlin'de vazolunagelen ve daima yenilenen bir tatbikatın ürünü"dürler. McCarthyizmde de benzer biçimde dışardan gelip zarar verecek bir tehlike düşüncesi her daim canlı tutulmuş ve ötekiliğin kaynağı hep dışarda

aranmıştır. Bu sayede katı milliyetçi tavır, öteki dolayımıyla mistifiye edilmeye çalışılmıştır (Dikeç, 2009: 161). Öyle ki ABD'nin dış politikasının dayanağı olan özgürlük ve demokrasi gibi ana değerler bile, komünizmle mücadele kavramı ile özdeşleştirilmiştir (Dikeç, 2009: 167). Kötülükün ve korkunun kaynağının içeriye değil dışarıya ait olduğu kurgusu aslında günah keçisi yaratma sürecinin özünde var olan bir durumdur. En eski zamanlardan itibaren insanoglunun, anlamaya ve kavramaya gücünün yetmediği "felaketlerden sorumlu tuttuğu, cezalandırdığı veya kovduğu, uğursuz bir dışardan gelen" (Campbell, 2013: 17) olmuştur. Diğer bir deyişle, dışarda bir yerlerde ipleri elinde tutan ve sonumuzu hazırlayan bir meymenetsiz vardır (Campbell, 2013: 142). Ancak dışardan kaynaklı tehlikenin mutlaka içerdeki uzantılarının da olması gerekir. Örneğin anti-komünist söylemdeki *Truva atı* ya da *beşinci kök* (Yıldırımaz, 2014: 53) metaforları böylesi bir içsel uzantıyı karşılar. Öyle ki kökün dışarıdalığı söylemi, sadece politik fikirlerin dış merkezli olarak işlenmesi ile ilişkilendirilmez, komünist olanların soy itibarıyla da köklerinin dışarda olduğu zannı güçlü bir biçimde dolayımındadır. Örneğin Tevetoglu'na (1967: 467) göre "ister sebep ister tesadüf olsun ... Türkiyeli komünistlerin hemen ekserisi, Türk soyundan olmayan kimselerdir. Esasen komünist, soyu Türk de bulunsa bir gayri Türk hale gelmiş bedbaht"tır. O nedenle milliyetçi-muhafazakar düşüncede "yollarını sapıtan vatansız, milliyetsiz ve allahsızların, komünist ve vatan haini oluşlarında, soy bakımından Türklükle alakaları, kan ve sütlerinin bozukluk dereceleri bir faktör olarak" değerlendirilir.

Kökün/kaynağın dışarıdalığı dolayımıyla Türk siyasal kültüründe önemli bir ötekileştirme aracı olan *sızma* ve *ihamet* kelimeleri anlamlı bir temel üzerine oturtulabilmektedir. Belli bir grubun, örgütün veya zümrenin uzantılarının devletin içine sızarak devleti ele geçirme teşebbüsleri, Türk siyasal yaşamında demokrasi dışı pek çok çözümün üreticisi olmuştur. "Devleti ele geçirmeye, hele bu iş için devletin içine sızmaya çalışanların yine bu devletin vatandaşları olması" ise ciddi bir irrasyoneliteye tekabül eder. Böylesi bir retorik, güvenlikçi bu dil ve söylemin gelişmesini ve devletin "herkese açık olamayacak kadar ciddi bir iş, herkesin eline bırakılmayacak kadar tehlikeli bir aygıt" olduğu düşüncesine yol açar (Aktay, 2011: 97). O halde devleti ele geçirmek üzere sızma eylemleri için herhangi bir grup, *ihamet* içerisindedir. Türk siyasal kültüründe siyasal olana dair hemen bütün tartışmalarda *ihamet* söylemi bu nedenle öklükçe güçlüdür. Aktay'ın (2011: 108) tabiriyle "ihamet yaftasını yapıştırmakta acele eden, rakibine büyük ama haksız bir üstünlük sağlamış oluyor. O yüzden herkes diğerinden önce bu haksız kozu kullanmakta acele ediyor". Turan (1964: 56) bu anlamda "cevhersiz ve düşük aydınlar" üzerinden kavradığı sovetlerin "yüksek makamlara" sızmasından bahseder. Tevetoglu (1967: 10) ise "planlama dairelerine, parlamentoya, devlet radyosuna, meslek teşekküllerine, işçi partisi ve kuruluşlarına sızan sosyalist dernek ve kulüpler kuran ve bazı halıhalık der-

gi ve günlük gazetelerde çöreklenenlerden söz eder. Buradaki ifadelerin, Erdoğan'ın 30 Mart seçimleri sürecinde hemen her mitingde dile getirdiği, "emniyet ve yargı başta olmak üzere devlet kurumlarına sızan, medyayı ele geçirmeye çalışan ve okullar aracılığıyla milli eğitim sistemini manipüle etmeye çalışan cemaat" kurgusuna benzerliği dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu bağlamda cemaat, korkunun kaynağını toplum dışına havale etmenin önemli bir manivelasıdır. Örneğin Erdoğan'ın Gülen'e yönelttiği "niçin inzivaya Türkiye'de çekilmiyorsun?"¹³ sorusu ya da internet ortamında dolaşıma sokulan ses kayıtlarına dair "en mahrem/gizli bilgilerin yasadışı yollarla dinlenip yabancılara satıldığı" (Uşak, Denizli, Niğde ve Adıyaman mitingleri, 2014) iddiası, asıl düşmanın dış mihraklar üzerinden kavranışına aracılık etmekte; hatta Gülen ve cemaati karşılayacak şekilde kullanılan *Pennsylvania* ifadesi de bu dışarılığı karakterize etmektedir. Dolayısıyla cemaat, Türkiye'yi "dizayn etmeye çalışanların" bir mağasıdır. Cemaate "boyun eğen" CHP ve MHP de dış güçlerin mağası olan *Pennsylvania*'nın kuklalarıdır (Seçim Beyannamesi Tanıtım Konuşması, Sivas, Antalya, Adıyaman ve İstanbul mitingleri, 2014). Cemaati kastedecek biçimde *Pennsylvania*'slesleniş bile başlı başına, komünizmin *Moskoffluk* metaforunun bir tür muadilidir. Tam bu noktada dış mihrakın kimliğiyle ilgili önemli bir hatırlatma yapılabilir. Anti-komünist propaganda içerisinde gayri-millî olmakla itham edilen Türkiye sosyalistleri açıkça Sovyetlerin ajanı olmakla ve Sovyet komünizminin desteği ile ülkeyi içerden parçalamaya niyeti ile suçlanırdı. Bu söylem içerisinde *dış mihrak* ile onun mağası arasındaki ilişki ifşa edilmiş bir niteliğe sahipti. Ancak cemaati dış bağlantılı olarak gösteren AKP söylemi, *Pennsylvania* tabiri ile onu istismar eden gücü—ABD ve hatta İsrail'i—ifade etme noktasında muğlak bir dil kullanmıştır. Bu anlamda muhtemel bir ABD eleştirisi ile cemaat eleştirisi arasında ciddi bir gerilim hattından söz edilebilir. Zira Erdoğan ve izleyicilerinin yaptığı şey, aslında popülizme özgü bir karartmadır. Dahası, ABD'yi açıkça karşısına alamayan sağıcı bir pragmatizmle karşı karşıya bulunduğu ifade edilmelidir. Öte yandan dış mihrakın açıkça zikredilmeyişi, cemaati, her türlü düşman ile işbirliği yapabilecek denli tehditkâr bir ötekiliğe hapsedmekte ve üstelik o tehdit belirsiz kılınarak, alınacak her türlü karşı tedbirde sınırsızca hareket edebilme imkânı yaratılmaktadır.

Korkunun kaynağının dışarda aranması, aynı zamanda dışarda olanın içerde bir uzantısı olması gerekliliğini de zaruri kılmaktadır. Dolayısıyla düşman olma hali, dışarı ve içerdeki bağlantılar üzerinden mistifiye edici bir strateji üretir. Zira içerdeki düşman uzantılarının net olarak bilinemeyişi—ancak pek çok

13: Erdoğan'ın bu sorusu retoriksel bir içeriğe sahiptir. Zira Gülen'den Erdoğan'ı tatmin edecek bir yanıtın gelmeyeceği açıktır. Ancak Gülen'in böylesi bir soruyu yanıtız bırakması Erdoğan'ın elini güçlendirmektedir. Çünkü konuşmamak ve sessiz kalmak, "saklayacak çok şeyi olduğu; gerçekte sahip olduğundan daha fazla şeyi olduğu" (Canetti, 2006: 289) biçiminde bir anlam üretir. Bu anlamda miting alanlarında soru yönelten kişi ile kendisine soru yöneltilmiş olan arasında bir tür "düşmanlık ilişkisi" (Canetti, 2006: 292) de kurulmuştur.

unsurdan oluşan bir koalisyon şeklinde kavranışı—ciddi ölçüde bir müphemlik yaratırken, aynı zamanda duyguları da kolaylıkla harekete geçirecek bir tahlik etme özelliği barındırır. Örneğin komünistler arasında ateistlerin, nevrotiklerin, pornografi düşkünlerinin, entelektüellerin (Özman-Yakin, 2014: 109) yer aldığı ve amaçlarına ulaşmak için daima tetikte bekledikleri türü iddialar nasıl üretilmişse; cemaatin abla ve abilerinin de kapı kapı dolaşıp iktidar ve AKP'aleyhine olacak biçimde türlü dezenformasyon ürettikleri ya da AKP'nin muhalifleriyle birlikte hareket ettikleri iddiası benzer bir müphemlik yaratmaktadır. Dışardaki tehlikenin içerde uzantıları olduğu kurgusu, daha önce belirtildiği üzere, hem komplo teorilerini hem de içerdeki her türden muhalifi tek bir kategori altında homojenleştirmeyi de mümkün kılmaktadır.

Anti-komünist söylemde gerek korkunun kaynağının dışarda tanımlanarak onun içerdeki uzantıları üzerine konuşmanın, gerekse bu konuşmanın ürettiği mistifiye edici stratejinin beraberce yarattığı başka bir söylemsel taktik vardır ki o da "taksonomik bir kategori olarak sürüngenlere atfedilen özelliklerle komünist arasında ilişki" kurmaya yöneliktir. "Sürüngenlerin dairevi, sessiz ve tekinsiz kabul edilen davranışları ile komünistlerin karanlık dünyaları arasında eşleştirmeler yapar. Mesaj basittir: komünistler de bu uğursuz hayvanlar gibi yok edilmelidir...mikrop, örümcek, yılan, ahtapot en sık benzetilen hayvanlardır" (Özman ve Yakin, 2014: 118). Cemaati betimlemek üzere sıklıkla kullanılan 'sütlük', 'virüs', 'omurgasız', 'vampir', 'kan emiciler', 'asatakl' türü sıfatlar tam da 'komünist ile onun karanlık ve tekinsiz dünyası' arasındaki ilişkiye benzer bir ilişkiyi cemaat üzerinden kurgulamaktadır. Bu türlü sıfatlar itibarsızlaştırıcı etkiyi daha da pekiştirerek tipik birer damgaya dönüştürür. Zararlı haşerat/böcek ile özdeşim kurma; Canetti'nin (2006: 208) ifade ettiği üzere aynı zamanda bir küçümsemeyi dile getirir. O halde iktidarın gözünden bakıldığında cemaat "hiçbir şey ifade etmeyen" ya da "hiçbir anlam taşımayan" bu nedenle "kimse fark etmeden, hiç kimse zarar görmeden yok edilebileceğine dair" değersizliği karşılayan bir damgalamadır. İnsanları hayvana indirgeyen ve onları ancak daha aşağı bu türe ait kabul ederek yönetmeyi beceren despot, yönetilecek niteliği bile olmayanları haşerata indirger" (Canetti, 2006: 366). Denizli mitingi sonrasında dilendirilen "inlerine gireceğiz inlerine" tehdidi de benzer biçimde küçümseyici ve değersizleştirici söylemin uzantısı olarak düşünülebilir. Çünkü itibarsızlaştırıcı bir damgayı taşıyan aktörün çoğu kez "insandan sayılmayacağı" (Goffman, 2014: 33) kalıp yargısı, toplumsal ilişkilerde dolaşıma sokulur. Haşere türü bir varlık, ancak tahripkâr ve bir yapıyı içerden kemirip bozan role sahip olabilir. Cemaatin paralel yapı olarak betimlenmesine yol açan 'sızma' retorisi de haşeraya özgü bir eylemdir. Bu nedenle her türlü sorun ve kötülük tahalükle haşere üzerinden nitelen damgaya atfedilebilir. Bu sayede düşman olanın insanlığı benimsenmesi, öürkütücü, korkutucu, rahatsız edici ve değersiz bir insanlık dışı mün olarak betimlenir. İnsandışılaşımın 'yasanan' mağdu niyetini istesâulen gelebilmenin farklı

bir boyutu olarak da görülebilir. Böylesi bir durumda hiçbir eylem ve karardan dolayı suçluluk duymaya gerek yoktur, hatta hukuk dışına çıkacak biçimde her türlü tedbiri alma hali de, bir hak olarak görülür ve meşrulaştırılır (Çevik, 2012: 74). Örneğin Twitter ve Youtube'a erişimi yasaklayan düzenlemelerin basit birer sansür değil 'ahlaki koruma' amaçlı olduğu ya da internet yasasının 'dinlemele-ri ortadan kaldırma' adına ele alındığı iddiasını dillendiren Erdoğan, HSYK Ya-sası'nı da "paralel yapının baskısından kurtarmak için adalette hem bağımsızlığı, hem tarafsızlığı sağlamak için yeniden düzenledik" iddiasıyla meşrulaştırmakta-dır (Yozgat, Kırklareli mitingleri, 2014). Kısacası Gülen cemaati, gizli olarak ör-güdenen, hücreli hareket eden, pek çok küresel bağa sahip olan, devletin ku-rumsal yapısına sızmaya çalışan, pek çok orta ve düşük gelirli ama halis duygu-lara sahip insanlardan topladıkları maddi destekleri farklı maksatlarla kullanan, masum/inançlı insanların dinsel hassasiyetlerini devlet içi örgütlenmelere feda eden, dünyevi menfaatleri uğruna her türlü odakla ittifak kurabilen ve bu neden-le son derece tehlikeli ve tehditkâr bir yapılanma olarak anlamlandırılır. Böylesi-ne tehlikeli bir düşmana karşı yapılması gereken ise öncelikle onun gizli maksat-larını ve eylemlerini kavrayarak ifşa etmek ve toplumu bu konuda irşat etmektir. O nedenle Erdoğan, hemen her mitingine, başta *paralel yapı* olarak adlandırdığı Gülen cemaatinin *ihanetleri* olmak üzere, muhaliflerin neden tehlikeli oldukları-nı ifşa edecek anlatı ile başlamaktadır.

Sonuç yerine

Siyasetin korkularla kuşatılması, nefret söyleminden dışlama ve ayırmaçığa ka-dar pek çok şey ötekileştirme süreçlerine gebe olduğu gibi aynı zamanda seçim özelinde siyasal mücadeleyi de siyaset dışı yaşanan bir ölüm kahm savaşına dö-nüştürebilme potansiyeli taşır. Egemenin elindeki en önemli iktidar aracı olan korku hali yaratmak ise öncelikle "azılı bir düşman tahayyülü"nü (Aktay, 2011: 205) gerekli kılar. Zira ne kadar büyük, korkunç, güçlü, tehlikeli vb. bir düş-man imgesi söz konusu ise korkular da o nispette büyük olacaktır. Egemen ya da iktidar olmanın ideolojiye taassup derecesinde bağlılığı, korku siyasetini daha da araçsal bir hale koyacaktır. Zira böylesi bir bağlılık, "toplum üzerinde tekelci kontrol arzusu kadar iktidarı kaybetme korkusunu da kıskırtır. Böylece muha-lefetin bastırılmasından kişilerin özel hayatlarına müdahaleye varıncaya kadar bir dizi kontrol araçları seferber edilerek, mutlak bir uyum arayışı kaçınılmaz olur" (Sarıbay, 1998: 128). Böylesi bir ideolojik bağlılıkla birlikte düşünülmesi gereken diğer bir etken ise devlet kavramının siyasal kültürde ve siyasal aktörler nezdinde nasıl bir karşılığa sahip olduğudur. Şayet devlet; bütün toplumun or-tak katılım ve sorumluluğunun tezahürü olarak görülemez ve topluma mal edi-lemese, ona kendisiyle özdeşleştiren bir grubun başkalarından özenle sakındı-ğı bir mevzu olarak görülürse (Aktay, 2011: 98), kurgusal düşman imgesi üze-

inden korku siyasetinin hakimiyeti ve kabiliği ilaha da pekişecektir. Zira egemen ya da iktidar olan; kendisini devlet ile özdeşleştireceğinden kendi iç grup kapsamı dışında kalan her kesimi potansiyel hain olarak görecektir. Bu durum, aktörleri sadece "kendi grubuna karşı ahlaki yükümlülüklerde donatan; grubun dışında kalanları ise ahlaki açıdan aşağıda konumlandırın" dışlayıcı bir vicdan (Yumul, 2013: 128) üretecektir.

Korku siyaseti ve iç düşman yaratma meselesi makalenin sorunsalı bakımın-dan Türkiye siyasetindeki bir siyasal kültürel sürekliliğe işaret eder niteliktedir. Bahsi geçen süreklilik olmasa anti-komünist propagandanın anti-cemaatçi para-lel yapı eleştirisiyle bu denli benzerlik göstermesi söz konusu olamazdı. Sağ si-yasetin reel politik düzlemdeki ağırlığı dikkate alındığında siyasal kültürel sü-rekliliğinin, Türkiye siyasetindeki vasatı da karakterize ettiği söylenebilir. Aynı-ca anti-cemaatçi söylemin hem Yeni Türkiye'nin hikâyesi hem de bu hikâye öze-linde gittikçe otoriterleşen yakın dönem iktidar diyalektiği bağlamında da an-lamlı olduğu açıktır. Bu bağlamda Erdoğan'ın anti-komünizme paralel anti-ce-maatçi pozisyonunun yerel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde de de-vam ettiği ve geride bıraktığımız 2014 yılına damgasını vuran en önemli siyasal cekişmenin paralel yapı karşıtlığı olduğu söylenebilir. AKP liderliği tarafından kazanılan seçimlerden sonra anti-cemaatçi söylemin aldığı hal ise oldukça kri-minal bir niteliktedir. Cemaatin MGK kararlarıyla resmen iç düşmana dönüştü-rülmesi; güvenlik güçlerinin cemaate yakın basın yayın organlarına yaptığı bas-kınlar (14 Aralık soruşturmaları) ve Gülen hakkında verilen gözaltı kararı, bah-si geçen kriminal boyutun örnekleri olarak okunabilir.

Son olarak anti-komünist ve anti-cemaatçi düşünüşü belirleyen sorunlu tarih algısı hakkında bir şeyler söylenebilir. Anti-komünist propaganda komünizmi hemen her durumda dışarıda ve yabancı bir şeyle, Sovyetler gibi bir dış düşman-la ilişkilendirmiştir. Benzeri bir algı anti-cemaatçi söyleme de damgasını vur-muştur. Paralel yapıya yönelik temellendirmenin *Eski Türkiye*'yi kendisine he-def alan bir tarih algısı içerisine yerleştirilmesi ve bu bağlamda CHP ile cemaat-in aynı kötülüğün iki yüzü gibi gösterilmesi oldukça anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, M. (2014) "AKP'nin Miting Hali: "Sizi Seviyoruz Bel!", *Birikim*, 301: 24-30.
- Aktay, Y. (2011) *Korku ve İktidar*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2003) *Modernlik ve Müphemlik*, çev. I. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2014) "Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", I. Kerestecioğ-lu ve G. Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri* içinde, İletişim Yayınları, İstan-bul, 9-28.
- Campbell, C. (2013) *Günah Keçisi (Başkalarını Suçlamanın Tarihi)*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Canetti, E. (2006) *Kitle ve İktidar*, çev. G. Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çevik, A. (2012-13) "Mağduriyet Psikolojisi ve Toplumsal Yansımaları", *21. Yüzyılda Sosyal Bilim-ler*, 2: 65-83.

- Çınar, M. (2013) "Habercilik ve Nefret Söylemi" M. Çınar (der.), *Medya ve Nefret Söylemi: Temel Kavramlar Mecralar Tartışmaları* içinde, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 137-152.
- Çoban, B. (2009) "Medya, Resmi Tarih ve Milliyetçilik", B. Çoban (der.), *Medya, Milliyetçilik, Şiddet* içinde, Su Yayınları, İstanbul, 29-61.
- Dağ, A. (2005) *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul.
- Dikeç, N. (2009) "Medyada Milliyetçilik ve Ötekinin Yaratılması: McCarthy Döneminde Amerikan Milliyetçiliğinin Hollywood'a Yansımaları ve Türkiye'yi Etkileme Süreci", B. Çoban (der.), *Medya Milliyetçilik Şiddet* içinde, Su Yayınları, İstanbul, 161-196.
- Genel Kurmay Başkanlığı (1973) *Komünistler İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar?*, İstanbul.
- Göregenli, M. (2013) "Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık", M. Çınar (der.), *Medya ve Nefret Söylemi: Temel Kavramlar Mecralar Tartışmaları* içinde, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 23-37.
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2014) "Korku ve Siyaset: Türk Sağının Ezberlerini Çözümlemek", İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 29-43.
- Kısakürek, N. (1962) *Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, Doğan Güneş Yayınları, İstanbul.
- Laçiner, Ö. (2014a) "30 Mart Nasıl Okunmalı?" *Birikim*, 301: 3-8.
- Laçiner, Ö. (2014b) "Sayı'nın Hegemonyası", *Birikim*, 305: 3-8.
- Marmara Brifingi: *Devletin Gözüyle Sağ ve Sol Örgütleri (1972)* (1995) Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Moses, R. (2010) "Düşman Algısı: Psikolojik Bir Analiz", *Tarih Okulu* VII: 99-108.
- Oran, B. (2002) "1945-1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, Dönemin Bilançosu", B. Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, cilt I, 5. baskı içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özman, A. ve Yakıcı, A. (2014) "Anti-komünist Fanteziler: Doğa, Toplum, Cinsellik", İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 105-135.
- Öztan, G. (2014) "Ezeli Düşman ile Hesaplaşmak: Türk Sağından Moskof İmgesi", İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 75-104.
- Parlak, İ. ve Yıldırım, Y. (2014) *Medya Aracılığıyla Siyasal Sınırlar Üretmek: Köşe Yazılarında CHP- AKP Karşılaşımının İnşası*, Dora Yayıncılık.
- Sanbay, A. (1998) *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, Asa Yayınları, Bursa.
- Sanbay, A. (2000) *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz*, Alfa Yayınları, Bursa.
- Sustam, E. (2014, Eylül) "Karşı-İktidar Aracı Olarak Komplonun Toplumsal İnşası", *Teori Bakış*, 5: 98-116.
- Tevetoğlu, F. (1967) *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ayrıldız Matbaası, Ankara.
- Turan, O. (1964) *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları*, Şark Matbaası, Ankara.
- Türk, H. B. (2014) *Muktedir: Türk Sağ Gelenegi ve Recep Tayyip Erdoğan*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yanıkaya, B. (2009) "Gündelik Hayatın Suretinde: Öteki Korkusu, Görsel Şiddet ve Medya", B. Çoban (der.), *Medya Milliyetçilik Şiddet* içinde, Su Yayınları, İstanbul, 11-27.
- Yıldırım, S. (2014) "Nefretin ve Korkunun Rengi: Kızıl", İ. Kerestecioğlu ve G. Öztan (der.), *Türk Sağı: Mitler Fetişler Düşman İmgeleri* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 47-73.
- Yumul, A. (2013) "Nefret Suçu: ya da Ölü Vicdanlar Ülkesi" M. Çınar (der.), *Medya ve Nefret Söylemi: Temel Kavramlar Mecralar Tartışmaları* içinde, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 127-134.

